

A-13273

Tartu Naisselts

1907—1937

TARTU NAISSELTSI KIRJASTUS

A-13273

Tartu Naisseelts

1907-1937

29919.

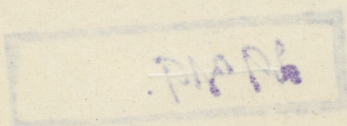
TARTU NAISSEELTSI KIRJASTUS

2

161116

A-13273

Esimese eesti naisorganisatsiooni — Tartu Naisseltsi 30. aasta juubel

Tartu Naisselts on esimene naiste koondis, seega naisliikumise häll Eestis. Ta on olnud peaaegu kogu oma pika tegevuse kestel ja teatud määral veel tänapäevgi mõõdu- ja tooniandvaks

MARIE REIMAN
Tartu Naisseltsi aujuhataja.

meie naisliikumises. Tartu Naisseltsi eeskujul on koondunud seltsidesse suurem osa meie naistest väikelinnades ja maal, võttes

T. N. põhikirja ja tegevuskava endile eeskujuks. Ja tänapäevgi pöördub tihti üks ja teine maalt Seltsi poole, soovides juhtnööre ja eeskuju organiseerumiseks. Kui meie pilku heidame Tartu Naisseltsi tegevusele, siis näeme, et Selts on töötanud kahes sihis. Seltsi peamiseks ülesandeks on olnud arendada naise kutseoskust käsitööde ja majapidamise aladel. Tartu Naisseltsi suureks ja tänuväärseks teeneks tuleb lugeda eesti rahvusliku käsitöö levitamist ja arendamist, mis on üldise tähelepanu ja usalduse võitnud nii meil kui ka välismail. Selleks on Selts väsimatult korraldanud kursusi, näitusi ja ka suurel määral oma häälekandja „Käsitöölehe“ kaudu on levitatud ja arendatud arusaamist ja huvi eesti käsitöö vastu ja kasvatatud maitset ning ilutunnet.

Tänapäev on Tartu Naisselts rohkem siirdunud naise kutseoskuse arendamisele, korraldades kursusi kangakudumise ja teistel käsitöö ja majapidamise aladel, samuti agaralt ta võtab osa igalaadi hoolekande ja abiandmise tegevusest ühiskonnas, mis eriti paistab silma sõjaajal, mil korraldatakse korjandusi, saadetakse kingitusi sõjaväljale, ollakse abiks eesti haigemaja asutamisel. Kuid oma algpäevil on Seltsil olnud suur tähtsus ainukese naiskoondisena eesti naise mõtleva isiku kasvatamisel ja arendamisel, rajades esimesi samme naisliikumise alal.

See on Naisseltsi teiseks suureks teeneks, mis on veelgi laialatuslikuma tähtsusega kui eelmine, olgugi et see ei paista kõigile silma nii konkreetseks ja käekatsutatavaks kui eelpool esitatud tööala tagajärjed. Seda tööd on teinud Naisselts peamiselt oma häälekandja „Naiste Töö ja Elu“ kaudu, kui ka referaatide ja kõnekoosolekute näol. Sellest tööst, ta suunast ja iseloomust kõnelevad Seltsi häälekandja aastakäigud, kus kord suuremas, kord vähemas tõusus agaralt on selgitatud, eriti häälekandja algpäevil, veel teadmatuses ja pimesi astuvale naisenamikule naisliikumise, naishariduse ja naisvabanemise küsimusi: ühesugustest poliitilistest õigustest, ühesuguse töö, ühesugusest tasuküsimusest, naiste tegevusest välismail jne. Ühesõnaga: on selgitatud tänapäev kõige algelisemaid mõisteid mõtlejale isikule ühiskonnas. Ka rahvustunde õhutamise, tol ajal veel vene ja saksa koolides hariduse omandanud naisnoorsoole, on olnud tähtis meie rahva omapära ja olemasolu säilitamiseks. Et ka Naisseltsis see tööala, need sihid, mis on taoteldud naisliikumise alal, on vilja kandnud ja kõigiti tõhus on olnud, osutab juba seegi asiolu, et Naisseltsi tegevust on selts-

kond alati hinnanud, juba oma tegevuse algpäevilgi, mil olid veel kõik need vaimsed üritused suuremale osale tundmatud ja võõrad. Tänu ja suurt lugupidamist aga väärivad eriti need Naiseltsi agaramad tegelased, kes kogu oma huvi ja aja on pühendanud oma Seltsi ettevõtete hea käekäigule, raugemata võideldes igasugu raskuste ja arusaamatustega.

Tartu Naisseltsi tegevusülevaade 30 aasta jooksul

22. märtsist 1907 kuni 22. märtsini 1937.

30 aasta eest koondus väike kogu Tartu ärksamaid naisi esimeseks naisseleksiks.

Asutajateks liikmeteks olid: Leena Gross, Anette Kengsep, Aino Kallas, Veera Jõgever, Elise Maim, Anna Schulzenberg, Marie Tamman-Reisik, Ida Blumenfeldt, Marie Reiman, Marta Bekker, Jenny Kusik, Meta Linde-Kotkas, Matilde Pistrik-Konik, Agnes Korknobel, Natalie Reimann.

Esimene juhatus: Leena Gross, pr. Kengsep, Marie Reiman, Marie Teas, pr. Jenni Kuusik, prl. Bekker, pr. Kallas, pr. Jõgever, pr. Tobias.

Astudes esimesi samme ettevaatlikult ja asudes kohe praktilisele alusele, sai Naisseltsile võrdlemisi vähe pilget osaks kui esimesele naisõiguslaste ja iseseisvate naiste koondisele. Seltskonnas hakati teda juba tõsiselt võtma ja pea sai ta üldise lugupidamise osaliseks. Tehti propagandat, selgitati naisküsimumust, naisliikumist, peeti kõnesid, asutati raamatukogu, avati ajaga õmbluskursused, käsitöö- ja kangakudumiskursused, avati tööta naistele töökoda ja käsitööde ja tarbeainete müügikoht.

Seltsi esimese tegevusaasta aruande järele olid sissetulekud 31 rbl. 55 kop. ja väljaminekud 26 rbl. 78 kop., kuna praegu Seltsi läbikäik on üle 30.000 kr. Esimeseks juhatajaks oli Leena Gross, järgmised olid: Anette Kengsep, Lilli Muna, Marie Reisik, Linda Bachmann, Elisabeth Luiga, Marie Reiman, Anna Gutman.

Väikene katusealune tuba Kiiutri tänaval 8 oli Naisseltsi esimene korter, siis Kivi tänaval 17 — kolmetoaline, Raatuse tänaval 18 — viietoaline, 1913. aastast peale Suurel turul nr. 2 kodus, ilusad ruumid ja 1932. a. Lutsu 14.

Esimel aastal oli liikmeid 20 ja praegu on nende arv 200. 1911. a. võttis Naisselts „Käsitöölehe“ väljaandmise oma peale, toimetajaks sai Marie Reiman. Et ajakirja väljaandmist kindlustada ja arvatavat esialgset puudujääki katta, moodustati garantidekogu, kes 25 rbl. selleks sisse maksid. Hiljem, kui ajakiri omaga hakkas välja saama, tasuti need osamaksud ära; Marie Reisik ja Marie Reiman kinkisid lehele omad osad. Lehte täiendati pea ja tema teoreetilise osa nimeks pandi „Naiste Töö ja Elu“, ja selle osa toimetajaks sai Marie Reisik. Ajutiselt oli Alma Johnson käsitöö osa toimetajaks. Nii töötas Naisselts edukalt kuni sõjani. Seltsi elu läks väga raskeks. Igasugused koosolekud olid keelatud ja ühiskondlik elu halvatud. Teiste seltside ruumid olid sõjatarvete all kinni, nii koondus terve tolleaaja seltskondlik tegevus Naisseltsi ruumidesse. Siin asus sõjapõgenejate Põhja-Balti komitee ja Eesti Maleva büroo. Naisseltsi ruume tarvitasid veel Maleselts, Kaupmeeste Selts ja Naisüliõpilasteselts „Ilmatar“.

Üleriiklik revolutsioon andis eesti naistele hääleõiguse ja üheõigsuse. Naisliikumine võttis hoogu. Asutati üle terve maa Naisseltse, Tartu Naisseltsi põhikirja aluseks võttes. Oli koosoleku ja sõnavabadus. Tartu Naisseltsi liikmed kogunesid jälle rohkem Seltsi ümber ja hakati käsikäes teiste Tartu organisatsioonidega ühiskondliku elu korraldavast tööst osa võtma. Moodustati vabatahtlik naismiilitsa salk linna korrapidamise tarbel. Peeti avalikke naiste kõnekoosolekuid Vanemuises ja omavahelisi Naisseltsis, asutati poliitiline osakond ja juriidiline nõuandekoht, kes naisi ka väljaspool Seltsi naisliikumise, poliitilise seisukorra ja päevaküsimustega pidi tutvustama, ning kihutustööd tegema eelseisvateks Asutava Kogu ja linnavolikogu valimisteks. Naisseltsi liikmeist on olnud linnavolikogus: Johanna Rebane-Sild, Marie Reiman, Klaara Holst, Julie Emblük, Asutavas Kogus ja Riigikogus Marie Reisik.

Et oma tegevust ja õigusi ka ajakirjanduse kaudu maksma panna, täiendati Seltsi häälekandjat, teda nädalaleheks muutes. Tallinna Naisseltsilt tuli ettepanek lehte nendega ühiselt välja anda, ettepanek võeti vastu, kuid juba sama aasta lõpul loobus

LEENA GROSS
Esimene juhataja

ANNA GUTMANN
Praegune juhataja

Tallinna Naisselts ühisest lehe väljaandmisest; nad ei jaksanud ei lubatud kaastööd ega rahalist osa anda. Tartu Naisselts võttis kõik raskused üksi oma peale ja muutis lehe jälle kuukirjaks. Kututi kokku Tartu Naisseltsi poolt I ülemaaline naiskongress. Osavõtt oli ülielav ja kongressitöö tõsine ja asjalik. Samal ajal pühitsetes Tartu Naisselts ka oma 10-aastast tegevust. Tuli enamlaste aeg ja Saksa okupatsiooni aeg, kus piirid suletud ja Seltsi tegevus sai halvatud. Vaestele tööta naistele korraldati töö kaudu toetust, valmis esemed müüdi ära, et jälle osta töömaterjali naistöö tarvis.

1918. aastal satub üks osa liikmeid vastuollu ja lahkub Seltsist, asutades uue koondise Naisühingu nime all. Lehe vastutaja toimetaja kohalt lahkub ka pr. Re i s i k, asemele jääb Marie Re i m a n üksi, samuti lahkub kursuste juhataja Alma J o h a n s o n, asemele astub neuu M a i d o.

Ilus ja töörikas ajajärk tõusis Naisseltsile Eesti Vabariigi rajamsiega. Oldi igal ajal ja igal alal agaralt ja ennastsalgavalt tööl. Vabadussõja esimesed sõdurid saadeti välja Naisseltsi poolt üle linna kogutud soojade asjadega. Oldi abiks eesti haigemaja

asutamisel. I-se Sõjaväe haigemaja sisseseadeks oli korjandus majast majasse. Haavakliinikus, kus kõige raskemad haavatud, käidi 6 kuud läbi iga öö järgimööda abiks ravitsemas; oli moodustatud pr. Katarina Luiga ja Auguste Kaarna juhatusel selleks öövalvurite kogu, kes püüdis jõudumööda meie kangelaste valu ja lahkumist kergendada, oma tänuvõlga nendele tasuda. Pühadeks korraldati kingitusi sõjaväljalviibijaile ja käisid ka meie naised haigemajades haavatuid külastamas ja kingitusi viimas. Naisseltsi liikmed annetasid suurema kogu hõbedat ja ehteasju, mis riigikassale üle anti. Naisselts oli keskkohaks kuhu pöörduti iga tarvilise asja pärast ja siin tehti väsimatult kõik, mis võimalik. Öm-meldi suurel hulgal sõjavavarustust, pesu, mütse, kasukaid, käeside-meid neiu Kärneri juhatusel. Valmistatud on olemasolevate andmete järgi: ihupesu 6912 kompl., pluusesid 2332 tükki, kasu-kaid 1264 tk, mütse 5202 tükki jne. Ligi 150 sõduri naist sai sel kombel töö kaudu toetust.

Tartu vabastajaile korraldas Marie Reiman toitmist esimesel ööl raekojas ja hiljem toideti sõdureid toitmispunktides, millise töö naised Valgas ja mujal liini läheduses oma ülesandeks võtsid. Tartu vabastamise aastapäeva esimesel suurel paraadil ehiti kõiki sõdureid loorberitega. Langenud kangelastele nende ühishauale annetas Naisselts lilledest vabadusristi ja oli haudade kordasead-mise juures alati kaastegev. Sõjaaegsete teenete eest on Naisselt-sile mälestusmärgid Eesti Punase Risti ja Ühistöö poolt anneta-tud. Vigastatud sõjameeste ühing valis Naisseltsi oma auliik-meks. Peale selle on paljudel Naisseltsi naistel eelnimetatud mälestusmärgid.

1921. aastal ostis Naisselts hää tiibklaveri 80.000 margaga.

1922. aastal avas Naisselts majapidamiskooli. Esimese kur-suse juhataja oli neiu Tarjanne. Linnavalitsus andis tasuta ruumid Jakobi tän. 17 ja müüs Naisseltsile soodsail tingimustel endise rahvaköögi inventari.

2. apr. 1922. a. pühitses Naisselts oma 15 aasta tegevuspäeva. Ta sai paljude lugupidamisavalduste osaliseks. Oli Naisseltsi ruumes aktus ja koosviibimine Majapidamiskooli ruumes, mil-lest 150 inimest osa võttis. Üks Naisseltsi liige annetas juubeli puhul 10.000 mrk. ja hr. Joh. Aavik 20.000 mrk. Külalisteks olid palutud kõigi Naisseltside esindajad, asutused ja isikud, kelledega Naisseltsil oli lähem kokkupuutumine.

1923. a. andis linnavalitsus kangakudumise ja käsitöökursuste ruumid Jaani tän. 14 ja Majapidamiskool asus Naisseltsi ruumidesse Suurturg 2.

1921. aastal avatud 2-aastalise õmbluskooli pidi Naisselts 1923. aastal likvideerima, sest ministeerium ja linnavalitsus lubasid toetada ainult üht sellelaadilist kooli Tartus. Nii lepiti kokku, et Naisühingu juure jääb kutseline käsitöö- ja õmbluskool ja Nais-

NAISSELTSI JUHATUS 1937. a.

M. Reiman, A. Gutmann, R. Raudsepp, S. Paldrock, M. Silvere, H. Laja, L. Laanpere, O. Torpats, L. Udde, S. Palviste, A. Pärsimägi, M. Volmer, M. Klein, J. Rästa, A. Mäekala.

selts korraldab lühemaajalisi kangakudumise-, pesu- ja käsitöökursusi. Õmbluskooli juhatajaks oli Margot Pärli, õppejõudeks neiu Häkkinen, Juuli Suits. Käsitöökursustel neiu H. Gern, neiu Vanda Johanson.

Naisselts astus 1921. aastal Eesti Naisorganisatsioonide Liidu liikmeks ja ta juhatuses on olnud Naisseltsi liikmed pr. Paldrock, Marie Reiman, pr. Kuperjanov, pr. Poom-Reiman.

Naisseltsi hoolealuseks sai üks neiu, kelle vanemad Venemaale olid jäänud. Temal oli maksuta õppimine õmbluskoolis, sai prii lõuna ja igakuulist toetusraha, ta õppis kõrvalt ja omandas õpeta-

jate seminari juures õpetajakutse ja on praegu ühes tütarlaste gümnaasiumis käsitööõpetajaks. 1922. a. tuli kangakudumise õpetajaks pr. Ebba Saral.

Kangakudumise- ja käsitöökursuste kõrval on töötanud töökoda. Naisselts on korraldanud iga aasta omis ruumes näitusi ja ka üleriiklikkudel näitustel ja näitusmessidel ja kodukultuuri näitusel Tallinnas ja Tartus, ka maale on näitusele töid saadetud ja ta on ikka oma töödega esimesel kohal seisnud ja alati I auhinna vääriliseks tunnustatud ja rahalist autasu saanud. Ka välismaile on Naisselts omi töid saatnud — Pariisi, Berliini, Brüsseli, Inglismaale, Ameerikasse ja välismaalased, kes Tartus viibivad, viivad Naisseltsi töökojast tüüpilisi eesti töid kaasa. Oma mustrite kogust andis töökoda välja mustrimapi „Päevalehe“ kirjastusel ja teise mustrimapi kirjastas „Naiste Töö ja Elu“ ja „Käsitöölehe“ toimetus. Seemnevilja Ühisuses oli töökojal vaateaken ja praegu on Seltsil oma käsitöökoda Ülikooli tän. Asjatundjateks jõududeks on töökojas pr. E. Saral, neiu V. Johanson, pr. Pukits. Töökojas on palju huvitavaid ja ilusaid töid valmistatud, lugematud seltside lipud ja n. e. Naisselts on tooniandjaks saanud meie koduse käsitöö arendamisel, tulekski nimetada Riigivana ruumide mööbliriideid ja ukseesriideid, Tartu Raekoja aknaeesriideid, enamjagu üliõpilasorganisatsioonide sisedekoratsioonid, lugemata palju seltside ja kaitseväge üksuste lippe. Kuperjanovi partisanide ja Tartu kaitsemaleva lipud valmistab Naisselts tasuta. Haridusministri kabineti sisedekoratsiooni ja Tallinna vabaõhu muuseumi rahvariided. Töökoda on nõuandepunktiks saanud meie käsitööharrastajatele. Töökoda on levitanud rahvariide tarvitamist, kududes ilusat joonelist seelikuriidet ja valget käisteriidet. Naisselts oli esimene, kes hakkas kuduma muistsete kindakirjadega kindaid ja tõstis ausse meie esiemade kirjad ja värvid, pannes sellega aluse Eesti rahvuslikule käsitööle.

Tartu Lasteaia õpilastel on alati maksuta õppimine Naisseltsi kursustel.

1923. aastal sai „Naiste Töö ja Elu“ osa toimetajaks Helmi Pett-Mäelo, kes 1924. aastal lehe juurest lahkus.

„Naiste Töö ja Elu“ toimetajaks sai Salme Pruden, kes lehe ümber kaastöolisteks kogus meie kõrgema haridusega naisi ja lehele kindlad sihtjooned andis, ka lehe välimust uuendades.

Neiu Pruuden'ile abiks tuli Selma Holberg, kes jätkas tööd neiu Pruuden'i sihis.

Naisselts võttis vaese naise paarinädalase lapse kasulapseks. Asutati hoolekogu 24 vaderi näol, kes kohustuse oma peale võtsid last üles kasvatada. Kuid lapse hooldamine kujunes keeruliseks; lahendust tõi ühe vaderi ettepanek: last endale täitsa kasulapseks võtta.

NAISSELTSI JUHATUS JA TOIMKONNAD 1937. a.

Naisselts korraldas omis ruumes Koidula õhtu, Miina Hermann'i auõhtu, Kitzbergi õhtu, võttis osa Anna Haava õhtust, liivlaste õhtust ja annetas liivlastele nende rahvuslikes värvides lipu. Naisseltsi asemikud olid dr. Hermann'i, Juhan Liiv'i ja Kuperjanov'i hauasamba avamisel, Tartu Vabadussamba avamisel, 1. detsembri ohvrite matusel, niisama ka Lilli Suburg'i matusel ja hauasamba püstitamisel.

Kaitsemaleva formeerimisel kogus Naisselts suure hulga sooje asju üle linna kokku ja on kodukaitse loomisel soojalt kaasa aidanud. Naisseltsi liikmed on agarateks tegelasteks igas naisrühmas. Naisseltsi liikmed on töötatöölise hädaabi töös algatajad ja agarad

korraldajad. Ilusaks kombeks oli saanud Naisseltsi ruumes meie sõjainvaliidide vastuvõtt peale nende peakoosolekute, Naisseltsi liikmete soojal hoolet olid kujunenud need koosviibimised liigutavateks hetkedeks mõlematele pooltele.

1925. a. võeti ette Naisseltsi põhikirja muutmine ja kodukorra väljatöötamine. Karskusemõtte pärast tekkisid lahkuminevad arvamusel, mis lahendati kodukorras täiendava määrusega, mille järele on Naisselts nagu varemgi karske selts. Naisseltsi ruumes käis harjutamas Miina Härma lauluseltsi laulukoor. 1927. a. Naisselts annab üle Naisliidule oma ajakirja „Naiste Töö ja Elu“ ja „Käsitöölehe“, mis ühineb Naisliidu häälekandjaga „Naiste Hääle“. Naisselts oli 16 aastat välja andnud oma ajakirja.

Naisselts püüdis ka oma liikmetele levitada „Naiste Hääle“. Hiljem pidi Naisliit „Naiste Hääle“ väljaandmist aineliste raskuste pärast lõpetama. Ringkond Tartu naisi katsus küll samme astuda, et leht edasi ilmuks, kuid see osutus kahjuks võimatuks.

1927. a. muudetakse Majapidamiskool 2-aastaseks. Õpilaste riietus on helesinine kleit valge pääräti ja põllega. 1928. aastal muretseti töökojale masinteljed. Et töökoda saaks edukamalt töötada, muretsetes Naisselts Haridusministeeriumilt 2.000 kr. protsendita laenu, mis tasuti ära, igal aastal 200 kr. makstes.

Et on rohkesti maalt õpilasi kangakudumiskursustel, toetab Tartu Maavalitsus kursusi aineliselt. Haridusministeeriumi ülesandel korraldati Naisseltsis suviseid täienduskursusi kangakudumises täienduskoolide õpetajaile pr. Sarali juhatusel. Pr. Saralil on suured teened meie rahvusliku käsitöö arendamisel. Naiseltsi töökoja kaudu ja kudumiskursustel sai ta oma võimeid arendada ja meie kangakudumist kõrgele järjele tõsta.

• 1930. aastal avati Tartu naisorganisatsioonide-vaheline lugemislaua, millest Naisselts osa võtab. On tellitud mitmesuguseid naiste ajakirju ja nendega tutvustamiseks peetakse järjekorras igas lugemislaua juurekuulavas organisatsioonis referaate.

Naisseltsi liige pr. Puusik pärandas Naisseltsile 1.000 mrk. Naisseltsi liige pr. Reinvaldt määras oma pärandusest Naisseltsile 150 kr. Raamatukogule on kinkinud raamatuid „Loodus“, Aino Kallas, pr. Rästa ja prof. Paldrock.

Igal aastal täiendab Naisselts oma raamatukogu.

1931. aastal annab Haridusministeerium Naisseltsile tema kooli tarvis maja, Lutsu 14 ja sõlmib lepingu 10 aasta peale. Maja oli halvas seisukorras ja tuli teha Naisseltsil suur ja põhjalik remont ühes veevärgi sisseseadmisega, mis tuli maksma üle 8.000 kr. Pärast remonti muutusid ruumid ilusaks. Remonditöid korraldas pr. Siimer väsimata agarusega. Oli mitmesuguseid raskusi ehitusmeistriga, küll raha, küll lisatöö suhtes, kuid kõik lahenes rahuldavalt. Toetust remondiks saadi Riigivanema summadest, Haridusministeeriumilt, Tartu Linna- ja Maavalitsuselt. Ja kui häda oli kõige suurem, tasusid Naisseltsi naised oma eluaja liikmemaksu ja selle summaga tasuti viimsed remondikulud. Kuid pea selgus, et saali põrand oli täitsa hädaohtlikus seisukorras. Pr. Gutmani hoolet pandi saalile täiesti uued talad ja põrand. Hääd naised lasksid terve õue müürid ja seinad ilusaks valgeks lubjata. Koolil on ajakohane köök elektriventilatsiooniga ja eeskujulik pliit, klassiruumid on valged ja kangakudumiseks on suured avarad ruumid ja oma värvimisköök. 1932. a. sügisel asus Naisselts oma kooliga Lutsu tänava majja ja nüüd said kõik Naisseltsi asutused, mis enne olid neljas kohas laiali, ühte majja. 8. nov. 1932. a. oli pidulik majaõnnistamine, milline päev määrati kooli aastapäevaks. Suureтуру korteris oli Naisseltsi asunud 19 aastat.

Naisselts on oma liikmete kaudu osa võtnud kõigist üldkasulikest üritustest. Naiste konverentsidel ja kongressidel on esinenud Naisseltsi naised referaatidega, uue perekonnaseaduse kava võistluseks andis Naisselts toetust ja tema liige advokaat Hilda Poom-Reiman töötab perekonnaseaduse komisjonis, milles on vastu võetud mitmed naisjuristide ettepanud parandused. Esimeseks naisharidusnõunikuks Haridusministeeriumi kutsehariduse osakonda valiti Naisseltsi liige magister Alma Martin.

Naisseltsis on arutatud desarmeerimise ja rahuaate küsimusi, on peetud selgituskõnesid põhiseaduse muutmiseks, gaasikaitse loenguid, kodukasvatuspäevade korraldusest on osa võetud, ka lauaatmise näitusest, allveelaevastiku-korjandusest, kodumajanduskoja valimistest, emade päevadest, emade kursustest, kalatoidukuruse korraldanud kalanädalal. „Raamat ja naine“ näituse puhul korraldati Naisseltsis naiskirjanike austusõhtu. Ühes teiste naisorganisatsioonidega seati Koidula mälestustahvel Jannseni maja

seinale. Hädaabis, Keskabis, Sihtasutis Lasteabis, laste toitmisel, vaeste lõunate korraldamisel on Naisselts alati kaasa töötanud. Punase Risti, Valgelille, kindral Laidoneri kapitali, Vigastatud Sõjameeste Ühingu korjandustest ja loteriidest, pimedate korjandusest osa võtnud. Naisseltsi ettepanekul tehti korraldus, et vangide omakseil ei tarvitse enam väljas vangla ees seista, vaid võivad sees järjekorda oodata.

1936. a. asutati õppering, mis eduga töötab. Naisseltsi liikmetele on korraldatud käsitöökursusi, heegeldamist, varrastel ja katelgedel kudumist õpetatud. Toitude demonstratsioone korraldatud, liikmeteõhtuteks ajaviitemänge muretsetud.

Naisselts on vastu võtnud väliskülalisi: Soomest, Ungarist, Lätist, siis Karin Michaelist, rahvusvahelise Naisliidu sekretäri prl. van Egheni ja teisi.

Iga aasta on traditsiooniliselt Naisseltsis Marie Reimani sünnipäeval liikmetevaheline pidulik koosviibimine. Naisselts korraldas pr. Katarina Luiga ettepanekul 3. jaan. õhtul Pauluse kalmistul langenud kangelaste mälestamisõhtuid, millistest kutsus ka teisi naisorganisatsioonide osa võtma. Tõrvikute ja küünlatule valgusel, sageli tuisus ja tormis laulis naiskoor, kõneles naisteoloog. See kujunes ilusaks meeltülendavaks austusavalduseks suure rahvahulga osavõtul. See mõte on levinud üle maa ja nüüd korraldavad ka maakogudused langenud kangelaste mälestamisaktusi.

1934. aastal sai Naisseltsi kodukord ümber töötatud ja trükitud.

Naisseltsi soojem soov ja kavatsus, kodu loomine haritud üksikutele naistele, pole senini veel teostamist leidnud, kuigi selleks on astutud samme.

1934. aastal tasus Naisselts omad viimased võlad, mis olid tulnud oma ajakirja ja kooli kaudu.

Lutsu tänava maja läks üle Haridusministeeriumilt Tartu linnale ja linnavalitsus sõlmis Naisseltsiga lepingu, andes maja tasuta tarvitamiseks koolile, kuid tarvilised remondid teeb kool.

Et Naisseltsi kauaaegne juhataja Marie Reiman pidi asuma Viljandimaale elama, astus ta Naisseltsi juhtaja kohalt ära, millisel ta oli olnud 20 aastat.

Marie Reiman valiti Naisseltsi aujuhatajaks. Anna Gutman sai Naisseltsi juhatajaks.

Haridusministeeriumilt tuli Naisseltsile, nagu kõigile erakooli ülalpidajaile, nõue muuta kool sihtasutiseks. Kaks aastat kestis korraldustöö selleks. Naisseltsi juhataja Anna Gutman nägi palju vaeva enne kui asi selgus, lahenes ja korda sai. 1936. a. kinnitati põhikiri ja „Sihtasutis Tartu Naisseltsi kutsekooli“ nime all töötab nüüd Naisseltsi Majapidamiskool pr. Natalie Kalamehe juha-

TARTU MALEVA LIPP VALMIMISEL.
A. Aavakivi, A. Mändik, S. Paldrock, E. Saral.

tusel. Naisselts andis üle koolile alusvaraks täieliku inventari, majapidamise- ja kangakudumisklassile sisustuseks mööbli, teljed, soad jne. Kr. 5282.— väärtuses. See varandus on Naisseltsi aastakümnete hoole ja kokkuhoiu saavutus. Naisselts kohustas ennast veel koolile igaaastast toetust andma 300 kr. Kooli nõukogusse valiti Naisseltsi poolt: prd. Anna Gutman, dr. Maria Kleitsman, Marie Silvere, Salme Paldrock, Hilda Laja ja määrati Haridusministeeriumi poolt koolinõunik hr. Lang ja dr. Sinka Tartu linnavalitsuse poolt.

1937. a. märtsikuul möödub 30 aastat Naisseltsi asutamisest, seda tahab Naisselts pidulikult mälestada.

Seltsi töökoda annetab sel puhul seltsile uue lipu, mille õnistamist toimetatakse ka juubeli puhul. Ka uue mööbli kingib töökoda Naisseltsi juhatuse tuppa.

- Valmistatakse suur album, millisesse paigutatakse kõigi Naisseltsi naiste pildid.

Naisseltsi auliikmed on: Anna Haava, Aino Kallas, Miina Härma, Leena Gross, Marie Reiman, Veera Jõgever, Marie Reisik, Katarina Luiga.

Naisselts on liikmeks: Eesti Naisliidus, Naiste Karskusliidus, Rahvamuuseumis, Rahvaülikoolis, O.-Ü. „Kodukäsitöös“, Langeanud Kangelaste mälestamiskomitees ja Vigastatud Sõjameeste Ühingu auliige.

Naisseltsi juhatuse ja kõik toimkonnad valis 1936. a. peakoosolek ühel häälel tagasi, et nad kogenud jõududena juubeliaastal töötaksid.

See on Tartu Naisseltsi töö ja elu olnud nende 30 aasta jooksul. Nii areneb Naisselts, nii arenesid Naisseltsi naised ja on nad vilunud tegelased igale seltskondlikule, ühiskondlikule tööle, kuhu elu neid nõuab.

«Naiste Töö ja Elu» ja «Käsitööleht»

1907. aastal hakkas Tartu Eesti Põllumeeste Selts välja andma „Põllutöö- ja Aiatöö“ lehe kõrval ka „Käsitöölehte“, mis on olnud esimene ja kõige vanem naiste häälekandja Eestis, ja mis on olnud ka ühtlasi „Naiste Töö ja Elu“ eelkäijaks.

„Käsitöölehe“ sihiks oli, nagu seda näitab ka ta nimigi, arendada ja levitada kodukäsitööd, tõsta ja kasvatada ilutunnet ja maitset. „Käsitöölehe“ toimetajaiks oli Linda Paldrock, siis Ebba Vimberg-Saral ja 1910. aastast alates Marie Reiman. 1911. aastal hakkab Tartu Naisselts „Käsitöölehte“ välja andma. See on ka ühtlasi aasta, mil hakkab ilmuma Eestis esimene naiste häälekandja, nagu seda mõistame tänapäev. „Käsitöölehe“ kõrval hakkab ilmuma kirjanduslik osa, nime all „Naiste Töö ja Elu“. Esimesel aastal ilmub kirjanduslik osa rohkem kaasandena „Käsitöölehele“. „Käsitöölehe“ nimetus seisab esimesel kohal ja alles teisel kohal „Naiste Töö ja Elu“.

Aga juba teisel aastal, 1912. a. on häälekandja osade nimetustes ümberpaigutus. Teisel kohal seisab nüüd „Käsitööleht“. See puhtruumilinegi ümberasetus näitab, mis on ajakirjal peamiseks sihiks.

Ajakirja toleagegne tegev toimetaja on Marie Tamman-Reisik. Nüüd algab ka huvitavamaid ajajärke ajakirja elus. Maksab ainult pealiskaudseltki lehitseda neid aastakäike, ja me näeme ja isegi kuuleme, sest need, olgugi surnud read, kõnelevad meile elavalt, millise huvi ja innuga tehakse tööd. Häälekandja on sisukas, ta kultuuriline tasapind on kõrge mitte üksi võttes ajalooliselt, teatud vahemaa tagant, see võib isegi võistelda meie tänapäeva naiste häälekandjatega. Juba kaastöölise loetelu tagab ja laseb asjast eemalseisvalgi oletada viimase vaimlisest suunast ja tasapinnast. See näputäis toleagegseid eesti haritlasi, kes praegugi püsivad meie hariduselu juhtivail kohil, eesrinnas, tol ajal küll

veel peamiselt ülikoolinoorsugu, on tihedalt koondunud „Naiste Töö ja Elu“ juures, hoolimata soo kui ka huvide ja elukutse erinevusest.

Meie parimad kirjanikud, keeleteadlased, arstid, poliitika- ja ühiskonnategelased kui ka kunstnikud on leidnud mahti ja huvi „Naiste Töö ja Elus“ kirjutamiseks. Anna Haava, Leena Grossi ja Aino Kallas'e tööde kõrval võime lugeda ka Kristjan Raua, A. Tassa ja Fr. Tuglase ilukirjanduslikke töid. Esimeses, 1911. a. aastakäigu häälekandja artiklite sisu keerleb peamiselt naiskasvatuse, tervishoiu, naisõiguse ja käsitöö ümber. Teises aastakäigus täiendatakse ajakirja sisu tululikkude teadetega ja ilukirjanduslike paladega. Selles sihis ilmub „Naiste Töö ja Elu“ kuni revolutsioonini.

Mis tollaegse, 1911.—1917. aastail ilmuvas N. T. ja E. eriti sümpaatselt avaldub, on see ürgne ehk poolvaistulinegi tarve vabamale, kultuursemale elule. Ühel meelel, kantud rahvustundest, arutellakse uue eesti rahvusliku naistüübi küsimust, selle vabane mist võõrastest, saksa ja vene kooli ja kasvatuse mõjudest. Vaimustatakse ja õhutatakse rahvustunnet, tööarmastust, propageeritakse käsitööoskust, arendades ühtlasi ilutunnet ja maitset. Kuid selle, naise eriulesannete selgituste kõrval leidub palju huvitavaid artikleid, mis käsitlevad eeskätt naisliikumist; naise poliitilisi õigusi, kasvatustlikke küsimusi ja ka naise kui isiksuse arendamist. Lehe toimetaja, Marie Tamman-Reisik selgitab ja õhutab naisi osa võtma rohkem ühiskondlikust elust, jälgib ja tutvustab eesti naisi naisliikumise võitudega välismaal. Naiste üheõiguslus, naisadvokaatide küsimus, naise ühiskondlik ja pooliitiline töö, emakaitse, lastekaitse, seadus abielurahva lahus elamisest, naistöölise kaitseküsimused, ühesugune tasu ühesuguse töö eest, need on küsimused, mis esmakordselt Eestis leiavad valgustust.

Mitte vähem huvi ei paku kirjutised, mis puudutavad uue vaimsema eesti naistüübi küsimust.

J. Luiga peatub pikemas artiklis „Viirastused“ eesti naise isiksusel. Rõhutades, et eesti perekonna elu on jõudnud käärimise ajajärku, iganenud on endine, ainult praktilisel alal teotsev naine, mitte ainult supikulbi ja sukavarda liigutaja, vaid ka sügavamalt vaimlist huvi, tundelist erksust ja aktiviteeti ja osavõttu poliitilistest ja ideelistest liikumistest. J. Luiga märgib rõõmuga

seda nähet, et viimasel ajal ilukirjanduses on juba esinemas huvitavamad, suurema vaimliste tarvetega naistüübid, Tammsaare töis. Soome naiskirjaniku L. Onerva naistüübid seatakse võrdluseks. Artikli autor märgib, et ainuke eesti haritum ja huvitavam naine on olnud Koidula, kellel on olnud suur mõju Kreutzwald'isse. Keeleteadlane Joh. Aavik arutab keeleküsimusi, kutsub üles naisi rohkem tähelepanu pöörama eesti keele õigekeelsuse ja hääldamise küsimustele.

L. Neuman rõhutab seda ebakohta eesti kodus, kus harilikult õpetatakse labaseid saksa viise ja kutsub samuti üles naisi oma lastele eesti viise koguma ja õpetama.

Üldmulje kõigist kirjutisist, mis lugejat haarab, on jõuline kultuuri- ja töotahe. Koolitatud talutütred õhutatakse otsima ja looma uusi tööalasid kodus ja ühiskonnas, mitte vaid „tagakambri preilit mängida“ ja Venemaale valguda „bonnedeks“.

See töö ja õppehimuline vaim, mis kajastub meie esimese naiste häälekandja veergudelt, teeb ta meile eriti vastuvõetavaks ja sümpaatseks. Siin ei ole, tavaliselt nii tihti naiste ajakirjades esinevaid suuri sõnu, tuuletallamist naisõigusest, huupi ja pimesi mehega ühevääristamistahet ja -soovi või jälle läägesse sentimentalismi kalduvaid ja igasugu ehtsusetat ja sügavusetat ematunnete, ja -tähtsuse ja inimes- ja ligimesarmastuse rõhutamist. „Naiste Töös ja Elu's“ esmakordselt avaldatakse mõtteid uue ajavaimule vastava tööka ja kultuurilise naise tüübi kohta. Töö on naise kohus ja õigus, temas nähakse mitte ainult naist vaid ka inimest.

Huvitavaks, ja rõõmustavaks nähtuseks ajakirjas on ka see, et tollaegsest uuemast ilukirjandusest võetakse sõna.

Jõuline ja värske vaim valitseb ajakirjas 1911.—1917. a.

Revolutsioon andis naistele ootamatult hääleõiguse ja üheõiguse. Nüüd muudetakse „N. T. ja Elu“ ka nädalaleheks, kus peamiselt arutellakse poliitilisi küsimusi, selgitatakse naise aktiivsuse tähtsust poliitikas, kõik huvi on nüüd koondunud poliitikal. Kaastööliste arv kahaneb.

1918. aastal lahkub Marie Reisik toimetaja kohalt ja ka Alma Johanson käsitöö osa juurest. Lehe toimetajaks jääb üksi Marie Reiman. Lehel tulevad nüüd rasked ajad nii aineliselt kui ka vaimselt. Ajakiri on seni levinud hästi ja oma täiesti tasunud,

kuid nüüd, Venemaa piiride sulgemise tõttu, langeb hulk tellijaid ära Venemaa asundustest. Suurte raskustega võideldes tehakse kõik, et häälekandja edasi elaks. Raske on ka häälekandja vaimlise tasapinna eest hoolitsemine. Revolutsioon ja sellele järgnev oma iseseisva vabariigi rajamine on haaranud kõikide tähelepanu ja töö. Ajakirja juures töötab veel väikene arv kaastöölisi. Seejärel ei leia meie ajakirjast enam nii suurt sisurikkust ja hoogu.

1923. a. hakkab „N. T. ja E.“ toimetama Helmi Pett-Mäelo.

Ajakirjas ilmub taas suuremat hoogu ja elavust. Kaastööliste arv suureneb. Käsitellakse peamiselt kasvatus- ja naiskutse küsimusi. Kui ka tervishoidlikke, seadusandlikke, naisliikumise ja poliitilisi. Tuuakse teateid naisorganisatsioonide tegevusest kodumaal. Tuuakse ka naistegelaste — organisatsioonide juhatuste ja kursuste pilte. Ajakiri on sisukamaks muutunud võrreldes eelmise ajajärguga, kuid temas ei ole enam seda hoogu ja tähtsust, nagu tal oli 1911.—1917. a. Tahaks öelda, et ajakirja vaim on muutunud. Ajakirjas käsiteldavad küsimused keerlevad kitsamas ringis. Nad ei haara nii laiaulatuslikult kõiki ühiskondlikke küsimusi, ei ole ka seda elujõulist ja hõõguvat kultuuri — ja otsisklemistahet.

1924. aastal hakkab ajakirja toimetama Salme Pruuden.

Uus toimetaja kogub hoogsamalt ajakirja juurde uusi kui ka vanu kaastöölisi. Paneb ka rohkem rõhku ajalehe välisele küljele, hakkab ilmuma rohkem pilte ja on ka parem paber.

Uus toimetus tahab arendada lugejas inimest ja ka naist ühtlasi, kasvatada temas rahvuslikku iseteadvust, õpetada mõistma ja õiglaselt hindama rahva omapärasusi.

„Ei ole küllalt — olla ainult naine ja näha vaid ennast. On tarvis olla inimene, kellel ei puudu kohusetunne kaasinimeste vastu, kes ei lase end ülearse koormana teistest kaasa vedada, vaid kes tunneb oma väärtust ja mõistab end tarviliku liikmena mahutada inimühiskonda, nähes eneses selle lahutamata osa. Ka naine peab õppima nägema metsa, mitte üksipäinis puid!“

September 1924.

Selles sihis on ajakiri töötanud kuni tänapäevani, kord suurema, kord vähema hooga.

1925. aastal andis „N. T. ja E.“ välja Naiskutsehariduse erinumbri, kus esimest korda käsitletakse ja selgitatakse nii suurel määral naiskutsehariduse tähtsust ja võimalust Eestis.

1926. a. tuleb Selma Holberg teiseks tegevaks toimetajaks. Ajakirja suurendatakse ja silmas pidades meie taluperenaiste, kes moodustavad suurema enamiku meie lugejaist, nõrka ettevalmistust oma tegevusele, avatakse uus osa. „Kodu — Majapidamine — „Tervishoid“, kus käsitletakse peamiselt kodusse, majapidamisesse ja tervishoiusse puutuvaid küsimusi, antakse igasugu praktilisi näpunäiteid ja juhatusi majapidamise alalt. Kaastöölisi on katsutud intensiivsemalt koguda ja kõigiti ajakirja kultuurilist tasapinda ja sisukust tõsta.

1927. aastal andis Tartu Naisselts oma ajakirja „Naiste Töö ja Elu“ ja „Käsitöölehe“ üle Naisliidule, Naisliidu häälekandja „Naiste Häälega“ ühinedes. Kahjuks pidi Naisliit oma häälekandja väljaandmise aineliste raskuste pärast lõpetama.

Olemegi jõudnud oma vaatlusega lõpule, küsitav, kas see mõne harva joonega tõmmatud ülevaade, mis vaid mõnikümmend minutit köidab lugeja tähelepanu, suudab ka viimases esile manada seda töö- ja tahtepinget, seda ennatsalgavat huvi asja vastu ja ideelikkust, tänu millele meie esimene naiste häälekandja on elanud need pikad vaeva- ja sündmusrikkad 20 aastat ja nüüd võib teatud rahuldustundega vaadata oma 20-aastase tegevusajale. Kujutelgem kas või pealiskaudselt, ilma lähemalt asjasse süvenemata neid olusid, majanduslikke tingimusi, kus tuleb töötada. On ju üle elatud ka rasked sõjaajad, kus paber ja trükkimine kuulmata kalliks tõusis. Ja ka nüüd, harilikudes oludeski ei ole hõlpus, eriti sellise ajakirja toimetamine, kus on kaasanneteks moe- ja mustrileht, sest need nõuavad suuri kulusid.

Meie esimese naiste häälekandja väljaandja, selle mõtte algataja ja teostaja on olnud Tartu Naisselts, seda tuleb talle suureks teeneks lugeda meie rahva kui ka naise kasvatusel, iseseisvustumise ja vabanemise pikil hämarail algpäevil.

Selma Holberg.

Kool

1922. aastal avanes Naisseltsil võimalus teostada üht oma tähtsamaid soove, avada majapidamiskool.

Tartu linnavalitsus andis tasuta tarvitada Tähtvere tänava koolimaja, mis oli tarvitatud rahvaköögiks. Naisselts omandas sood-

NATALIE KALAMEES
Tartu Naisseltsi Kutsekooli
juhataja.

satel tingimustel toitluspunkti inventari ja avas majapidamiskursused. Meil ei olnud veel tarvilise hariduse ja oskusega majapidamiseõpetajaid, nii tuli Soomest esimeseks õpetajaks neiu Tarjanne. Haridusministeerium võttis oma peale õpetajate palgad ja andis kooli sisseseadeks 120.000 mrk., sama suure summa eest pidi Nais-

selts ennast kohustama koolile inventari ja õppeabinõusid muretsema. 1923. aastal asus Majapidamiskool Naisseltsi ruumesse Suurturg nr. 2. Kooli juhatajaks tuli prl. Brandt, kes Peterburis oli majapidamist õppinud. Et Haridusministeeriumil ei olnud veel kutsekoolidele kindlaid juhtnööre anda, töötasid välja Auguste Kaarna ja Marie Reiman kooli põhikirja ja õppekavad ning oli palju vaeva ja korraldamist enne, kui kool sai kindla kava. Prl. Brandt ühes oma perekonnaga asus elama Tallinna. Oma sõprade kaudu Saksamaalt tellis Marie Reiman Gertrud Lenski majapidamise õpetajaks 1924. a. Et Gertrud Lenski oli välismaalane, kellel ei olnud luba olla Eestis kooli juhatajaks, valiti Majapidamiskooli juhatajaks Marie Reiman. Gertrud Lenski oli hea pedagoog ja organisatsioon ja andis koolile kindla ilme. Et prl. Lenski oli tul-

EBBA SARAL
Tartu Naisseltsi Kutsekooli kudemise õpetaja.

nud Eestisse ainult 2 aastaks, siis tuli valida uus õpetaja, selleks sai 1926. aastal pr. Selma Keim ja juhatajaks pr. Kiipus.

Majapidamiskool saab igaaastast toetust linna poolt. 1927. aastal tuli õpetajaks prl. Margot Pinka. Kool muudeti 2-aastaseks. Kangakudumisekursused arvati Majapidamiskooli juurde kan-

Kutsekooli õpilased tegeliku töö juures.

Kutsekooli I majapid. klass einetamas.

gakudumiseklassiks ja palgad võttis Haridusministeerium oma kanda. Kangakudumise õpetajaks sai pr. Ebba Saral. Õpilaste riietus helesinine kleit ja valge põll ja päärätt. Asutati kooli hoolekogu kooli juure. Linnavalitsuselt saadi luba aiatööd Jaama-mõisa aias õppida ja harjutada, hiljem anti Karlova mõisa aiast osa koolile tarvitada. Õpilased käisid lastehoidu harjutamas Kaagveres lastevarjupaigas, selle ületoomisel linnas lastekodus.

1928. a. siirdus prl. Pinka Tallinna ja koolijuhatajaks sai prl. A. Nõges. Teise klassi majapidamise õpetajaks valiti pr. Israel-Padernik. 1929. a. tuli kooli juhatajaks pr. Sööt-Treufeldt. Õpilasi oli rohkesti, töötati mitmed aastad paralleelklassiga, teiseks majapidamise õpetajaks oli endine õpilane neiu Tarss.

1932. aastal andis Haridusministeerium Naisseltsile kooli tarvis maja Lutsu tän. 14. Maja-õnnistamisel oli pidulik aktus. Kooli aastapäevaks jääb 8. nov. Tehti põhjalik remont, mis läks maksma 8.000 kr. Sõlmiti ministeeriumiga leping 10 aasta peale. Pr. Sööt-Treufeldt läks elama maale oma tallu ja 1934. a. tuli juhatajaks prl. Hilda Ottenson, kes viis läbi mitmed tarvilised muudatused kooli juures. Haridusministeeriumi poolt nõuti kooli ümberkujundamist sihtasutiseks. Kaks aastat kestis see töö. Naisseltsi juhataja pr. Gutman nägi palju vaeva selle korraldamisega ja sügisest 1936. a. töötab kool „Sihtasutis Tartu Naisseltsi Kutsekooli“ nime all.

Kooli asjaajaja pr. Luks, kes õppis koolis kangakudumist ja lõpetas Naisühingu kooli, sooritades kutseeksami, sai koolis teiseks kudumise õpetajaks. Koolile telliti kooli nimetähtedega lõunaserviis. 1936. a. sai pr. Saral õpetajakutse. Prl. Ottenson lahkus 1936. a. siirdudes Tallinna Kodumajanduskoja sekretäriks. Uueks juhatajaks valiti pr. Natalie Kalamees, arvates aug. 1936. a. Kooli õpilastele tuli aineks juurde kangakudumine. Sihtasutise nõukogus on Naisseltsi poolt: pr. Gutman, pr. Kleitsman, pr. Silvere, pr. Paldrock, pr. Laja, ministeeriumi poolt määratud koolinõunik hr. Lang ja Tartu linna poolt dr. Sinka. Kooli õppemaks on 40 kr. aastas. Naisselts andis üle sihtasutisele terve kooli inventari ja kohustas ennast iga aasta kooli toetama 300 krooniga.

Tartu Naisselts eesti rahvusliku käsitöö pioneerina

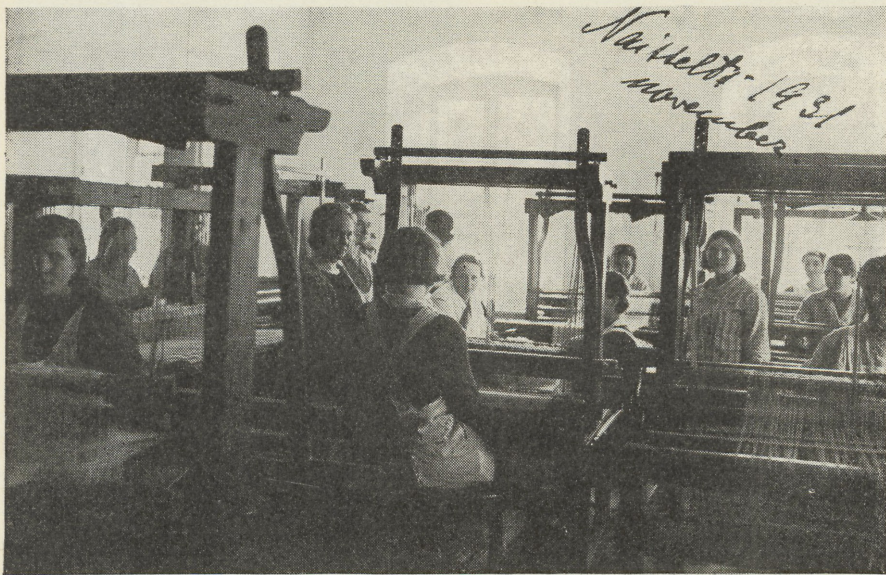
Peamiseks Naisseltsi püüdeks oli esiteks meie naiste vaimsete huvide tõstmine ja teiseks suureks ülesandeks oli vabastada meie käsitöö vööra mõju alt ja luua muistsete kirjade ja värvide najal omapärane, eestilaadne, rahvuslik käsitöö. Seda hakati väikeselt ja visalt teostama oma kangakudumiskursustega. Et need kursused suudaksid oma ülesandeid täita, loodi „käsitöökoda“, kust õpilased saaksid töötarbeid ja kus tuleksid müügile valmistööd. Need töötarbeid mahutati esialgselt ühte kappi, Seltsi korteri eesruumis, kus asus ka „Käsitöölehe“ talitus. Tartu Naisselts oli 1911. a. omandanud endale oma ajakirja „Käsitöölehe“. Selle kaudu pidi hoovama äratavat jõudu, ergutavat tahet, virgutavat vaimustust lugejate hingedesse, see pidi olema sidemete sõlmijaks eesti naiste vahel nii kodumaal kui ka väljaspool kodumaad. See pidi olema eesti omapärase käsitöö ja kirjade levitajaks. „Naiste Töö ja Elu“ ja „Käsitööleht“ on seda ülesannet ka täitnud ja on olnud tähtsaks kultuuriliseks teguriks meie naiste arenemisloos.

Moodustati „Koduse käsitöö edendamise toimkond“, kelle hoolde jäi „käsitöökoja“ arendamine, hiljem nimetati teda töökoja-toimkonnaks. Tänu töökoja-toimkondade väsimata tööle on „käsitöökoda“ hoogsalt edenenud. Naisselts andis töökoja arendamiseks väikese aluskapitali. Sõitis keegi Naisseltsi liikmetest Soome, tehti temale ülesandeks tuua kaasa linaseid lõngu tikkimiseks, Riiast tõi teine seltsi liige siidlõngu, Viljandi linavabrikust telliti linast riidet käsitööde tarvis, linast lõnga kudumiseks ja Narvast lõime. Teinekord värviti taimevärvidega lõngu käsitöödeks. See oli „käsitöökoja“ väikene algus.

Tartu Naisselts pani oma kursustel aluse

eesti rahvuslikule käsitööle, ta võttis esimesena tarvitusele muistsed kirjad ja värvid ja tõstis ausse meie esiemade käsitöö. Rahvamuuseumi kogud said varaaidaks, kust ammutas nüüdisaja naine kirju ja värve meie moodsale käsitööle.

Juba 1912. aastal avaldas Naisselts üleskutse eesti kunstnikele eestilaadi rahvuslike mustrite võistluseks. Oma ajakirja „Käsitöölehe“ kaudu levitas ta neid mustreid ja näitustel demonstreeris ta

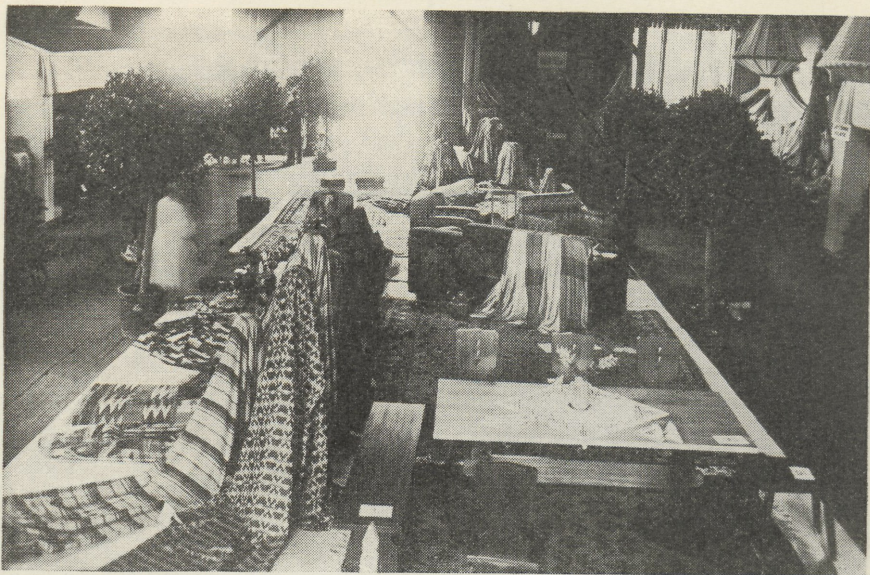

Kutsekooli kangakudumise klass.

neid muistseid mustreid moodsate esemete juures. Õpilaste kaudu läksid ilusad eestilaadi käsitööd igasse maanurka, kus neid eeskujuks võeti ja pea hakkas kaduma võõras mõju käsitöös meie suurteil näitustel ja hakkas domineerima eesti omapärane käsitöö. Naisseltsi tööd tunnistati ikka kõrgema auhinna väärilisteks näitustel ja anti ka rahalist tasu. Naisselts on oma töödega esinenud näitusmessidel Pariisis, Brüsselis, Inglismaal ja Ameerikas.

1925. a. hankis Naisselts Haridusministeeriumilt oma „käsitöökojale“ protsendita laenu 2.000 kr., mida ta tasus iga aasta 200 kr. makstes. Seemnevilja Ühisuse aknale pandi välja töökoja tööd ja hakkas tulema töötellimisi ja nõudmisi mustrite järele. Sääl saadi

ruumid raekoja taga Ülikooli tänaval, sääl oli ka oma vaateaken, kuigi mitte eriliselt suur, aga ta dekoreeriti huvitavalt. Nüüd arenes „töökoda“ juba hoogsalt. Naisselts tellis endale masinteljed, ja on tal üldse üle 30 telje. 1922. aastal tuli kangakudumise-kursuste juhatajaks pr. Ebba Saral, tema võttis endale ülesandeks rahvapärase kodukäsitöö arendamise ja on saavutanud suuri tagajärgi. Proua Saralil on olnud töötundmist, töötahet. Naisselts võimaldas temale seda arendada oma kursuste ja töökoja kaudu ja nii on hoog-

Naisseltsi Kutsekooli kangakud. klassi väljapanekud T. E. Põllum. Seltsi näitusel.

salt kasvanud meie kodukäsitöö. Pr. Saral on püüdnud ennast omal alal täiendada tehnikas, on osa võtnud välismaa näitusmessidest ja kaasa toonud proove ja kirju, neid kohandades meie nõudeile. Töökoja asjaajajaks sai Erna Koplus, kes kohusetruult senini on töökoja edule kaasa aidanud.

Töökoja toimkonnal olid nüüd avaramad võimalused tegutsemiseks ja suure agarusega laiendati töökoja tööpõldu. Lasti kirjastada käsitöökirjade mapp Tallinnas „Päevalehe“ trükikojas. Selleks tarvitati „Käsitöölehe“ rahvuslikke omapäraseid kirju, juure lisades veel tellitud mustreid meie naiskunstnikelt.

Mapi trükk õnnestus hästi ja ka Haridusministeerium soovitas

ringkirjaga mappi koolidele. Teise mustrimapi „Kodukäsitöökirjad“ kirjastas Naisseltsi ajakiri „Naiste Töö ja Elu“ ja „Käsitööleht“. Nende mõlemate käsitöökirjade kogudega on Tartu Naisselts väärtusliku töö teinud meie kodukäsitöö tõstmiseks.

Tartu Naisselts oli esimene, kes hakkas levitama muistsete kirjadega kindaid spordikinnasteks.

Seda tööd arendab nüüd Tallinnas O/ü. „Kodukäsitöö“, kelle

Rühm kangaid näitusel.

liikmeks on ka Tartu Naisselts. O/ü. „Kodukäsitöö“ kaudu on Tartu Naisseltsi töökojale palju töötellimisi tulnud. Neil ees-tilaadilistel käsitöödel on suur kultuuriline tähtsus Eesti tutvustamiseks välismaal, sest palju eesti rahvuslikes stiilis töid ja spordiesemeid saadetakse välismaale, ja iga välismaalane, kes külastab Tartut või Tallinnat, viib kaasa mõne rahvusliku käsitöö, kõige vähem paar kirjakindaid Eestist.

Naisselts hakkas esimesena kuduma ilusat otstarbekohast mööbliriiet.

Naisseltsi töökojas on valmistatud enamjagu üliõpilasorganisatsioonile aknaeesriideid, Haridusministri kabineti sisustus, Tartu linnapea ja -nõunike kabinettidesse aknaeesriided, Tartu linnavolikogu saali aknaeesriided, Riigivanema maja mööbliriidet ja ukseeesriided, kaitseliidu käesidemed, kirikutele kantsli- ja altarikatteid. Naisseltsi töökoda on valmistanud lugemata palju lippe väeosadele ja seltsidele. Naisseltsi 30. aasta juubeliks annetab ta Selt-sile uue lipu.

Kursused ja töökoda on andnud tööskest ja tööd paljudele naistele 30 aasta jooksul, ja on palju kaasa aidanud meie kodude kaunistamiseks, on tõstnud ausse omakoetud riide naistele ja meestele, on õpetanud tarvitama otstarbekohaselt oma linast, oma ta-kust, oma villast, isegi loomakarvadest valmistatud lõnga majataveteks, see kõik on suuresti vähendanud väljast sisseveetava riide tarvitamist. See on olnud meie kodumajanduse seisukohalt tähtis saavutus.

Tartu Naisselts oli esimene, kes hakkas propageerima rahvariide tarvitamist, valmistades hulgaliselt ilusat, kerget seelikuriidet, terveid rahvariide komplekte, ja see levis ruttu üle maa, sellest annab tunnistust laulupidudel laulukoorida rahvariides naislauljad.

Naisseltsi töökojas on valmistatud Tallinna vabaõhu muuseumi rahvariided.

Oma masintelgedel valmistab Naisselts suuri vöökirja põrandavaipu, millised sobivad enamjagu iga mööbli juurde ja igasse majja. See on Naisseltsi töökoja päris-spetsialiteet.

Käsitööharrastajatele on teatavatel tundidel töökojas tasuta nõuandjaks olnud prl. Vanda Johanson, praegu pr. Pukits, ja pr. Saral.

Soovin töötahet, tööõõmu, tööedu ka edaspidi töökoja toimkonnale, tööjuhatajaile ja töötegijaile, et edeneks „käsitöökoja“ kaudu meie rahvuslik kodukäsitöö.

Töökoja toimkonnas on töötanud pr.: A. Aavakivi, A. Pärsimägi, A. Mändik, A. Ennus, S. Paldrock, Tiit, M. Silvere, A. Freyman, H. Kilk, R. Raudsepp, A. Zirk.

Marie Reiman.

Tööta naistele tööd ja tööskest

1925. a. sügisel, kui majanduslikud olud maailmakriisi tagajärjel ka meil kitsaks olid jäänud ja töötatööliste arv kohutavalt oli kasvanud, valitsuse poolt otsustati meie tööta naistele, kes tervislikkudel või perekondlikkudel põhjustel ei saanud osa võtta välistest hädaabitöödest, korraldada õmbluse- ja kudumistöid.

Tartu linnavalitsuse ülesandel moodustas Naisselts toimkonna tööde korraldamiseks. Tööle võeti peaaesjalikult lasterikkaid emasad, tööd leidsid aga ka üksikud naised, ja ka mitmed naisüliõpilased.

1926. a. Naisliit oli Töö- ja Hoolekandeministeeriumis samme astunud, et tööta naistele tööskest õpetamiseks saada summasid. Töö- ja Hoolekandeministeerium oli Tartule 2.000 kr. määranud. Naisliit tegi oma kutsehariduse komisjonile, kes Tartus asus, ülesandeks töö juhtimist oma peale võtta. Hariduskomisjon, koopteeris Naisseltsist kui ka Naisühingust komisjoni täiendamiseks võrdse arvul liikmeid ja asus tööle.

Töö- ja Hoolekandeministeeriumi poolt määratud summa oli ette nähtud selleks, et kindakudumiseoskest naistele õpetada. Osaühisuse „Kodukäsitöö“ kaudu Tallinnas leiti nendele kinnastele turg Põhja-Ameerikas.

Et 1926. a. valitsuse poolt naiste hädaabitöödeks määratud summad veel välja ei olnud saadetud ja tööpuudus oli väga suur, siis pöördus töötoimkond palvega linnavalitsuse poole 2.500 kr. laenuks määrata, et võiks tööd alustada. Linnavalitsus täitis selle palve ja nüüd asus toimkond tööle. Saadud rahaga õmmeldi suurel hulgal põllesid ja pesu, mis kohapeal turustati. Naisseltsis ja Naisühingus, ka mitmes Tartu äris, müüdi põllesid. Müümata jäänud põlled realiseerimiseks korraldati kaks loterii-allegrid ja lõ-

puks tasuta linnavalitsuselt saadud laen. See töö aitas paljudel emadel oma lapsi ületalve toita. 9 aasta vältel võttis toimkond osa hädaabitööde korraldamisest.

1930. a. saatis O/ü. „Kodukäsitöö“ Tartu oma instruktori, kes naistele tasuta kirjadega kinda ja spordiesemete kudumist õpetas. Kursusest võtsid osa 140 naist.

Peale linnaasutuste andsid ka pikapeale kõik Tartu algkoolid omad õmblustööd selle hädaabitööde toimkonnale. Osa naisi käis sõjaväeosades paikamistöodel.

Naisseltsi poolt olid hädaabitöö korraldamisel tööle rakendatud: prd. prd. Ennus, Jenny Klein, Kuperjanov, Laja, Mäekala, Paldrock, Riomar, Tassa ja prl. Raudsepp.

Salme Paldrock.

Tartu Naisseltsi osatähtsus 2. jalgväerügemendi formeerimisel Vabadussõja algul

Kui 1918. a. 21. novembril hakati Tartus formeerima 2. jalaväerügemendi, siis puudusid formeerijail algul igasugused varustusvahendid, millega rahuldada kokkukutsutavate isamaakaitsjate vajadusi. Seepärast oldi paratamatult sunnitud ajalehe kaudu pöörduma üksikisikute ja organisatsioonide poole palvega, anda rügemendile annetuste näol materiaalselt abi.

Esimesi organisatsioone, kes oma kodulinna rügemendi varustamisest ning ta heaolu eest muretsemisest võttis osa vabatahtlikult enese kanda, oli Tartu Naisselts. Juba 2. jalaväerügemendi esimestel formeerimispäevadel ilmus rügemendi staapi Naisseltsi sekretär, öeldes, et seltsil on üht-kui-teist varustist anda rügemendile üle, ning ta palus saata selleks vastuvõtjaid Naisseltsi. Üleantavat varustist osutus aga nõnda palju, et selle äratoomiseks tuli palgata voorimees. Pärast seda tuli aga rügemendil pea iga päev saata vastuvõtjaid Naisseltsi, kust neile anti suurte pakkidena ihupesu, käterätte, voodilinu, padjapüüre jne.

8., 9. ja 10. detsembril 1918. a. korraldas Tartu Naisselts sõjameeste varustamiseks ülelinnalise korjanduse, saates korjajad käima majast majja. Seega osutas Tartu Naisselts 2. jalaväerügemendile

suure teene, muretsedes lühikese ajaga talle niipalju riidevarustist, et staabiruumid olid seda kuhjana täis. Seepärast tekkiski rügemendil Tartu Naisseltsiga võrdlemisi tihe kontakt, nii et sageli pöörduiti mõne vajaliku eseme mitteleidmisel selle soetamise palvega Naisseltsi poole. Näiteks, kui rügemendil tekkis vajadus kirjutusmasina järele, siis ta jällegi palus seda muretseda Naisseltsil, kes kiiresti kogus raha ja ostiski väeosale kirjutusmasina.

Kõiki neid annetusi, mis rügemendile saabus, püüdis ta avaliku tänuavaldusega kviteerida. Kõige enam rõhutati aga seejuures ikka Tartu Naisseltsi kui suuremat annetajat, nagu seda nähtub 1918. a. lõpukuudel ilmunud „Postimehes“:

„Tartu jalaväe polgule on rohkesti annetusi tulnud, pääsjalikult asjades, mida Naisseltsi kaudu kogutakse.“

„1 kirjutusmasin on Tartu Naisseltsi poolt 2. jalaväe polgule annetatud. Tänuga vastu võtnud 2. jalaväe polk.“

Neist sõbralikest suhetest tingituna andis Tartu Naisselts korjatud varustisesemed ja rahasummad enamasti ikka 2. jalaväerügemendi ülemale, lubades tal neist mittevajalikku anda üle rekvisitsioonikomisjonile, kelle kaudu need läksid kogu rahvaväele.

Kõigest ülaltoodust nähtub, et Tartu Naisseltsile oli 2. jalaväerügement kodulinna väeosana lähim, ning et ta püüdis esmalt rahuldada ikka tema vajadusi, olgugi, et ühistöö korraldamisest ning sellest osavõtmisega abistas Tartu Naisselts ka kogu meie sõjaväe ja kaitseliidu varustamist.

Nüüd, ligemale üheksateistkümnelt aastalt möödudes, kõike seda abistavat tegevust meelde tuletades on 2. jalaväerügemendi otsesel järglasel — 2. üksikul jalaväepataljonil eriline rõõm ning heameel avaldada Tartu Naisseltsile oma suurt lugupidamist ning tänu.

V. Kohal,

Kolonelleitnant.

2-se üksiku jalaväepataljoni ülem.

Naisseltsi tegevusest sõjaajal

1917. a. peetakse Naisseltsis üldkoosolek, kus arutatakse küsimusi miilitsa asjus, otsustatakse üksmeelselt kaasa aidata korda pidada nii leiva- kui ka saiasabades ja öösi valvekorralolijatele

teed anda. Nii võetakse vastu 40 naismiilitsat ja ühtlasi teatab üliõpilaskonna esindaja, et ka nemad tulevad meiega kaasa ja lubab 10 liiget juurde.

Pandi toime korjandus Eesti polkude toetamiseks ja korraldati loterii. Valitakse vastav toimkond, kes agarasti tööle asub ja hiljem anti üle 17.787 rbl. 76 kop.

Maleva Büroo palub 2. polgule inventari muretseda, häämeelega aitab Naisselts kaasa. Varsti peale selle pöördus Ohviseride Kogu meie poole, et naised aitaksid kaasa ühissöögimaja sisseseadmise juures, Naisselts ei keela ka siin oma abi.

Kõik agarad naised koondusid „Ühistöö“ ja Punase Risti juure.

Valitsus on rahvaväe kokku kutsunud, kuid nende varustamiseks on kõike tarvis, eriti aga sooje riideid. Naisselts avaldab üleskutse ajalehes ja korjatakse kolm päeva majast majja käies, lahked annetajad toovad ka ise annetusi korjanduspunkti. Sellest korjandusest võtsid osa ka E. N. K. S. T. gümnaasiumi õpilased.

Tartu vabastamisega hakkas jälle naiste töö ja tegevus peale. Rõõmuga võtsime rindelt tulnud sõdureid vastu, ehtides neid elavate lilledega. Väerindel olid ägedad lahingud käimas, haavatuid toodi hulgana Tartu. Kiires korras tuli korraldada uus haigla. Jällegi korjati ja rahvas annetas häämeelega ja mitmed seltskonnadaamid muretsesid omal kulul mitmed voodid ühes tarvilike asjadega, raha ja hulk asju.

Pühade ajal käidi haiglates haigeid külastamas. Mäletan, kuidas tolleaegse majaema kad. pr. K. Vilbergi juures küpsetasime ja keetsime, sest haavatuid oli palju, ja igale tuli kostiks midagi viia. Ka kontserte korraldati haavatutele. Samuti on pakkide valmistamine sõjaväljalviibivatele sõduritele Naisseltsi hool ja mure olnud. Seltsis on ömmeldud tuhandeid eestivärvilisi käemärke, valgeid mütsisidemeid ja teisi märke rahvaväelastele, tuhandeid komplekte pesu, kasukaid ja talvemütse. 21. sept. 1920. a. korraldati vaimulik kontsert invaliidide hääks, mille ülejääk 42.265 marka anti üle Vig. Sõjam. Tartu Osakonnale eneseharimise otstarbeks.

1922. a. 24. veebruaril ehtis Naisselts kõiki sõdureid paraadil, vabadusristi kavalere ja invaliide loorberiokstega ja nende omakseid elavate lilledega.

Saksa okupatsiooni ajal Tartus, kui sakslased ja nende pooldajad käisid Saksa riigivärvidest lint rinnas, siis tekkis ka Naisseltsi perel mõte 24. veebr. Eesti rahvusvärvi paela kanda, vähemalt

Vabariigi aastapäeval, ja et kuidagi sellest avalikult teistele teatada, siis pandi selleks otstarbeks kuulutus lehte: „Anna Priiuspäev Suurturg nr. 2 müüb kolmevärvilist paela“. Nii kõndisime 24. veebr. hulgana oma sini-must-valge paelaga demontseerivalt ringi.

Marie Klein.

Aitajad tulid sealt, kust neid ei teadnud oodata

1919. a. lõpul valitsev üldine häda ja puudus oli suur. Ääretu oli see Tartu sõjainvaliidide hulgas. Vene lahinguväljadelt kojujõudnud invaliidid olid igasuguse abita. Neile seltsisid järjest need, kes Vabadussõjas olid viga saanud, kelledest mõned ajutist hoolekandelist toetust said, mis aga kaugeltki igapäevase leiva jaoks ei jätkunud. Oli ilmne, et ainult kiire liitumine, ühisel jõul häda vastu võitlemine ja ühine omaabi jõuaksid päästa viletsusest, mis iga päevaga suurenes. 1919. a. lõpupäeval kitsamas ringis tekkinud kaalutluste tagajärjel kogunesidki 28. jaan. 1920. a. 58 sõjainvaliidi ja nende hädadele kaasatundjad Tartu Käsitöölise Abiandmise Seltsi saali Vigastatud Sõjameeste Ühingu Tartu Osakonna asutamisele. Asutati Osakond, valiti juhatus ja lahendati mõned vormilised küsimused, aga omast raskusest ja viletsusest ei kõnelnud keegi. Oldi juba harjunud oma viletsust endaga kandma ja omade hulgas kaeblemisel polnud mõtet. Ei olnud ka palju lootust, et ühiseltki asi niipea muutuks.

Tuli kokku juhatus — teadlik ülesannete suurusest. Kavatseti ja otsustati. Otsuste tegemine oli kerge ja neid tehti palju. Nende täitmine võis aga sündida ainult seltskondliku abiga. Pöörduiti hulga seltskondlikkude organisatsioonide poole ja abi lubati igalt poolt — paljud aitasidki. Ja kui siis rida kiirelt korraldatud samme, nagu esimene karbikorjandus 24. II, avamise pidu Vane-muises 4. V jne. oli sooritatud, selgus, et igal pool suurema vaeva kandjad ja kaasaaitajad säält tulid, kust Osakonna juhatus neid ei teadnud oodatagi. Väsimata ja järelejätmata püsivuses abistas Tartu Naisselts, kelle liikmeskond Osakonna juhatuse teada isegi ülejõu oli töödega koormatud, seoses Eesti kannatusaja viletsuste silumisega.

Ja see kaasaaitamine kestis, — kestis nii kaua, kuni Vigasta-

tud Sõjameeste Ühingu Tartu Osakond elujõuliseks organisatsiooniks muutus, sõjainvaliidide olukord pensioni ja omaabi läbi raskemast ajast üle oli jõudnud ja Osakond ajakohaselt rohkem kaudsele hoolekandelisele tegevusele üle jõudis minna.

Tartu Naisseltsi jõulisest kaastööst annab tunnustust Vigast. Sõjam. Üh. Tartu Osakonna 1920. a. lõpuaruanne, mille järele Osakonna tegevuse esimese 11 kuu jooksul 265 puudustkannatajale liikmele on antud otsest abi kokku 188.200 marga suuruses, kusjuures pea kõigis toetusabinõude hankimises on kaasa tegutsenud Tartu Naisseltsi liikmed, oma organisatsiooni nimel ja ülesandel ning isiklikult. Naisseltsi omal algatusel korraldatud vaimulik kontsert andis üksi 42.265 marka. Kuid Tartu Naisseltsi abi ei piirdunud jõuga, — ka hea nõu on olnud paljudel kordadel kaaluva tähtsusega. Suur on ka abi, mida Tartu Naisselts ja tema liikmed sõjainvaliididele andsid otseselt.

Tartu Naisseltsi alaline valmisolek aitamises ei piirdunud üksnes Tartuga. Ei! Juba enne Vigast. Sõjam. Üh. Tartu Osakonna asutamist olid vabadussõjalased seda tunda saanud mitmesugustes olukordades. Nii mõnigi ese kehakatteks või pala kõhutäiteks, mida saadi, oli seoses Tartu Naisseltsiga ja väsimatud olid tema liikmed igasugustel valvekordadel vaksalis ja haigemajades, haavatute vastuvõtmisel või nende paigutamistel jne. Sõjamehed tundsid oma aitajat, kui nad 9. aprillil 1922. a. Vigastatud Sõjameeste Ühingu üleriiklikul kongressil Tartu Naisseltsi ühel häälel oma ühingu auliikmeks valisid.

Ja praegu? — Kustumatu on vigastatud sõjameeste austus ja tänutunne Tartu Naisseltsi vastu. Võib-olla suudavad tasuda meie järeltulijad seda, milleks meie võim ei küüni. Eks meie oma lastele jutusta Vabadussõjast ja oma saatusest, toleaeagseist olukorrist ja muredest, mainides Tartu Naisseltsi ja tema ületamatuid liikmeid. Rahuldume lootuses, et meie lapsed, koondudes Tartu Naisseltsi ümber, oskavad austada ja edasi kanda põlvest põlve Tartu Naisseltsi õilsaid traditsioone.

Osk. Bundt,

V. S. Üh. T. O. esimees.

Sõda oli

Tartu Naisselts oli avaldanud üleskutse naistele tulla Naisseltsi tööle Eesti haigla varustamiseks. Läksime emaga. Meile anti õmmelda pehmed haigete hommikukuued. Ühed õmblesid voodipesu, teised ihupesu, kolmandad kudusid halle sukki. Töö läks suure kiirusega ja määratud ajal saadi haigla avada Eesti Üliõpilaste Seltsi majas.

Õövalvest osavõtjaid.

Teine juhus, kus naised kutsuti jälle tööle, oli meie Vabadussõja algul, kus oli tarvis üleöö tuhandeid valgeid käesidemeid meie sõduritele õmmelda.

Vahepeal olin Naisseltsi liikmeks hakanud ja püüdsin kaasa aidata kogu hingega, sest iga kätt oli tarvis. Kõige raskemad haavatud toodi Tartu haavakliinikusse, seal aga andis ennast ravitsejate puudus teravalt tunda. Moodustati pr. Katarina Luiga ja pr. Auguste Kaarna juhatusel Naisseltsi liikmetest „õövalvurite“ rühm, kes end kohustas käima ööpõetajatel abiks, 4 naist korraga. Ei jõua kirjeldada seda häda, mis siin suures ruumis valitses, kus kuni 60 surmaga võitlejat lamas. See oli suur valu, mida kanti vaikselt,

isegi ilma oigamiseta. Meie püüdsime kõik teha, et nende kangelaste valu vähendada, püüdsime täita nende soove, sageli viimseid soove. Üksikud paranesid, teised kadusid ja täitusid nende kohad jälle uute kannatajatega sõjaväljalt. Üks nõiarohi oli, mis vähendas valu, mis andis unetule und ja rahustas ärritatud meelt, see oli kuremarjamahl, haigetel oli usku tema mõjusse. Neil noortel inimestel oli kõigest hoolimata nii palju noorusjõudu, kui neil oli vähegi kergem, heitsid nad nalja enese ja kaaslaste kulul, meidki nimetati pilkenimedega. Oli säääl kaks saarlast, nii pikad, et neile ei leidunud parajat voodit, üht neist külastas ta isa, pikk hall vana-meis, tõi kaasa korvitäie kanamune, palus neid keeta ja oli liigutav vaadata, kuidas isa toitis poega ja pisarad veeresid tal habemesse. Pr. Katarina Luigat ootasid kõik haiged, pr. Tagot armastati tema pehmete silitavate käte pärast, igal ravijal olid omad eriuuesanded, mina olin peale muu töö „küüntelõikaja“.

Meie võisime haigetele suurt rõõmu valmistada ühe rohelise oksa, ühe õiekesega. Kord tõin oma haigetele kaasa ühest aiast sületäie metsõunapuu õisi. Naaberpalati haiged palusid ka neid õisi, kuid ei jätkunud, aga jaanipäevaks olid naaberpalati mehed endile tellinud hulk kaski, kuna meie haigetel olid ainult üksikud oksad, nii olid nad meid üle trumpanud. Nii käisime haavakliinikus kuni sõja lõpuni. Oli keegi meie hoolealustest elust lahkunud, ei jäänud ta ilma lillekesteta ja kõndisid „öövalvurid“ tema kirstu taga.

Mäletan üht ilusat õhtut Naisseltsis, pr. Katarina Luiga sünnipäeva kadripäeval. Olid palutud kõik invaliidid Veibrest, haavatud-paranejad kliinikust, arstid, õed ja põetajad, Naisseltsi naised, lauljad, pidulaud kaetud, lilled, — see oli liigutav ilus koosviibimine. Kui jagati meie kangelastele vabadusriste, siis pr. Katarina Luiga algatusel viisime langenud kangelastele kalmistule õiekestest vabadusristi.

Meie hoolealusteks said nüüd meie sõjainvaliidid. Meie käisime neid Veibre mõisas külastamas, korraldasime peale Vigastatud Sõjameeste Ühingu peakoosolekute Naisseltsis koduseid koosviibimisi, kus tuletasime meelde nende kangelastegusid ja laulsime ühiselt meie kõige ilusamaid laule.

Meie kangelaste mehemele ja kannatuste läbi olime saavutanud suurima vabaduse — vaba kodu — vaba Eesti.

Els Jakson.

Tartu Eesti Naisselts ja Tartu Maarjamõisa Sõjaväe-Haigemaja

Juulikuu esimestel päevadel 1919. a. evakueeriti mind Maarjamõisa väljakul asuvasse Sõjaväe-Haigemajasse — kohusekindla dr. A. Stammi ja unustamatu ning heatahtliku halastajaõe pr. G. Meyeri hoole alla. Haigemaja ennast nimetati haigete poolt tavaliselt käibiva nimega „Maarjamõisa laboratoorium“. Märgitagu ainult asjaolule, et haigetele on ikka jätkunud huumorit nii ise- enese kui ka ümbritseva olukorra üle.

Nõnda siis olin viibinud juba päevi haigemajas, kui seda külas- tas Tartu Naisseltsi poolt saadetuna prl. Miina Härma laulukoor. Asusin väikeses, kitsas haigetoas, mida nimetati „palatiks“ ja mis vaevu mahutas kolm voodit. Ja nii olimegi kõik kolm — leitnant Nieländer, lipnik Ahas ja nende ridade kirjutaja — ootamatult ül- latatud, kui avati meie palatiuksed ning naiskoor prl. Miina Härma taktikepi juhatusel laulis meile mõned laulud. Pühiks töid Nais- seltsi naised igale haavatule saia ja küpsiseid. Paranedes olime Naisseltsi kodustel pidudel Naisseltsi liikmete erilised hoolealused. Nüüd üle kaugeajalise vahemaa olgu tänumeelses sõpruses meelde tuletatud mõnesid meelde süvinud toleaegeid Naisseltsi tegelasi, nagu prl. Marie Reiman, pr. M. Taklaja-Luha, prl. E. Koplus, prl. E. Jaakson, prl. E. Savik ja laulukoor eesotsas vaimustava Miina Härmaga.

Aasta 1919 oli Eesti suuremaid aegu väga suurte kohustustega ja selle järjest tõusvas kohustustehulgas kandis üsna loomulikult igaüks oma osa. Nõnda on teada, et Tartu Naisseltsi naised ane- tasid suure kogu hõbe- ja kuldehteasju, mis viidi riigikassale. Nii on selge ja mõistetav, et Tartu Naisselts ei võinudki külmaks pealtvaatajaks jääda meie riikliku iseseisvuse dramaatilisematel algpäevadel. Olgu siinkohal Tartu naislaulukoori kontserdid meelde tuletatud heatahtliku tänu ja avameelse teadmise- ga, et sellele on valmis alla kirjutama iga sõjamees, kes on leidnud mee- olulisi elamusi neist kontsertidest.

Max Päss.

Märkmeid naiste seltsiliikme-küsimuse arengust

Vanemad inimesed mäletavad veel selgesti neid aegu, kus monarhistlik venē valitsusvõim pidurdas ja surve all hoidis meie rahva omapärase arengu üritused nii majanduslikes kui kultuurilistes püüetes. Mulle meenub, kuidas kord meie ajakirjanik-rahvajuhut vene võimukandjale ütles: „Andke Eesti rahvale katseviisil niivõrd vabadust, et tal võimalik oleks oma majanduslikke ja hariduslikke ülesandeid ilma takistusteta taotleda — ja tulge vaadake siis 25 aasta pärast, missuguseks rikkaks kultuurmaaks Eesti on muutunud!“ Bürokratlik võimumees pidas sellist julget mõtteavaldust muidugi kergemeelseks hooplemiseks ja naeris aina. Võib uskuda, et ta naer mitte silmakirjalik kometimäng polnud, vaid õiglase tõekspidamise väljendus tahtis olla. Sest, maha arvatud eriomane poliitiline surutis — ei olnud Sise-Venemaalgi valitsusvõimu käitlemine suure rahvamassiga parem kui meie kodumaal.

Kui meie pilku heidame rahvaseltside ja ühingute tekkimisesse, siis näeme, et nende ellukutsumine ja asutamine oleneb asjaoludest, mille varal rahva poliitiline ja ühiskondlik vabadus mõjule pääseb — kuivõrd inimesi leidub, kellel tarmu ja püsivust jätkub nendele peale käia, kelle käes vastav seadusandlus seisab.

Lääne-Euroopas tõusis rahvaseltside asutamine päevakorrale möödunud sajandi teisel poolel, peale selle kui 1848. aasta revolutsioon oli seks vastava õhkkonna loonud. — Nii siis üpris hilja — vaadates inimkonna pikaajalise arengu seisukohalt, — ehk teadusmehed ja kirjanikud küll juba varemalt olid tähelepanu juhtinud nende inimeste koondumisvajadusele, kes oma arvulises enamuses moodustavad kandvama rahvamassi. Nad olid nõudnud, et inimesed saaksid tegevad olla ühiskonnas, millesse nad kuuluvad *).

*) Lisamärkusena olgu tähendatud, et akadeemikuil ja aadlikel olid varemailgi ajal oma seltsid ja ühingud, nagu näiteks Venemaal Keiserlik Vaba Õkonoomia Selts, asutatud 1765. a. ja Liivimaal (Tartus) Üldkasulik Õkonoomia Sotsieteed, asut. 1796. a., kuid need kui niisugused ei kuulu käesoleva kirjutise raamistikku. Ametlikud andmed tõestavad, et Venemaal ühiskondlik elu ikkagi nii madalal järjel seisis, et kuni uuendusajajärguni (1861) oli kogu Vene riigis kõigest 21 seltsi, mis asutatud muist põllumajandusliikude, muist haridusliikude huvide taotluseks. 1870. aastaks tõusis nende arv 84 peale. Nii on siis võimalik, et 1865. a. ellukutsutud „Vanemuine“ ja Tartu Eesti Põllumeeste Selts oma asutamisaastaga 1870 Vene riigis esimesed rahvaseltsid olid, nagu sellest meie ajakirjanduses varemgi on juttu olnud.

Inglise silmapaistev õigusteadlane Jeremias Bentham (1748—1832) nõudis oma utilitarismiõpetuses, et igaüks peab iseene õnne eeldusena ja tingimusena ka teiste õnne silmas pidama, sest et õnn on seda kestvam, mida suurem hulk sellest osa saab. Teine inglane, kuulus rahvusökonoom ja filosoof John Stuart Mill (1806—1873) arendas edasi Benthami eetikat — utilitarismi, esitades nn. altruistlikku utilitarismi: Inimene peab võimalikult kõrgele arendama oma võimeid, parandama väliseid elamistingimusi, rohkendama teaduslikke ja majanduslikke varasid, et luua võimalikult täielikku õnne võimalikult suurele hulgale. Targu ja mõistlikult peab ta ennast piirama, peab teiste inimeste saatusest elavalt osa võtma ja võitlema ennastsalgavas töös kõiksuguste puuduste vastu elus, niikaua kui maailmas valitsevad hädad ja viletsused.

Esimese eesti seltsi — „Vanemuise“ — põhikiri („Reeglid Tartu Meestelauluseltsile Vanemuine“) leidis Vene riigi siseministri poolt kinnitust 27. okt. 1865. a. Selles oli naiste seltsiliikmeiks vastuvõtt keelatud: „Kui iseäranis suuremat laulmist kirikus või mujal peaks ette tulema, kus „Vanemuine“ kord ka segakooriga laulda tahab, siis võivad lauljad ajuti ka nais-terahvast ja poisikesi sopraano- ja alto-hääle tarvis eneste sekka võtta, kes aga sellepärast mitte jäädavad seltsiliikmed ei ole.“

„Vanemuise“ reeglid, mille piirides seltsi tegevus pidi arenema, võidi pidada vahest küll mingisuguseks lihtsaks laulukoori kodukorraks, mitte aga suurema koondise — vaimlisi huve taotleva seltsi põhikirjaks.

Nendele reeglitele järgnesid võimaluse piirides täiendatud põhikirjad 1891. ja 1894. a. Igasuguste muude tegevuskärbete kõrval leidis nendes juba eri paragrahv, milles selgel sõnal oli öeldud, et seltsiliikmeiks ei või naisterahvad olla.

Arvatavasti oli selline paragrahv üle võetud mingisugusest üldsuse jaoks väljatöötatud šabloonilisest normaalpõhikirjast.

Siis läi 1905. aasta revolutsioon vabama olukorra, ja see pakus „Vanemuiselegi“, kelle uus maja Aia tänavas parajasti valmimas oli, võimaluse ajakohase põhikirja koostamiseks.

Selles oli seltsi tegevus üldjoontes ära märgitud, nii et ülesannete täitmisele avanes korraga ootamata avar vabadus.

Seltsi võidi mõlemast soost liikmeid vastu võtta.

Uus põhikiri oli Liivimaa kubermangu-valitsuses seltside ja ühingute nimestikku registreeritud 30. juunil 1906. a.

„Vanemuise“ uus maja äratas üldist tähelepanu ja lugupidamist juba ehituse ajal ja isegi siis, kui ettevõtte alles kavatsusena tuttavaks sai. Seda tõestab ka „Vanemuise“ liikmete arv, mis 1906. aasta lõpuks tõusis kolmelt sajalt 540 peale. Muidugi põhjustas seda nähtust ka seltsimaja avamine ja dir. K. Menningu hoogsa tegevuse algus oma värskel elukutselisel näitlejastrupiga. Sel puhul kasutasid ka meie seltskonna daamid „Vanemuise“ uues põhikirjas lubatud vabadust ja astusid seltsi liikmeiks. Aasta lõpuks tõusis naisliikmete arv 21 peale, mis moodustab üldarvust 3,8 prots., nende seas ka neli daami, kes 22. märtsil 1907. a. Tartu Naisseltsi asutajate hulka kuulusid.

Võib oletada, et umbes samal ajal ka Tartu Eesti Põllumeeste Seltsil au oli oma liikmete koosseisus naisliikmeid loendada.

*

Meie esimeste seltside asutamine toimus minevikus, mil kõlbuse alal peeti naist üldse „kõige kurja juureks“. Nii võeti neil ka ühiskondlikkude organisatsioonide seaduses õigus seltside liikmeks saada.

Milline eksisamm! Kui suur, kisendav ülekohus! Kahju oli sellest, et mõnesuguste teiste naiste hulgas, kes seltsiliikmeiks muidugi ei sobinud, hoiti koondisseadusega eemal ka kõlbliselt kõrgel seisvad naised — perekonnaemad, abikaasad j. p. t., kelle eeskujulik isikumõju on kaaluvam kui võivad olla meeste pikad noomiskõned ja õpetused. Seltsid ja ühingud võtavad oma liikmeiks vastu just kõlblisi, eeskujulisi isikuid mõlemast soost, teades, et ühiskond omab väga mitmesuguseid inimesi küll nais-, küll mees-soo hulgas — muidugi ka niisuguseid, kes koondises häbiks ja hädaks võivad olla. Kuid viimaste sõelumiseks ja eemalhoiuks leidub seltside ja ühingute põhikirjas vastav paragrahv — ja seda ei jäeta kasutamata.

Võrreldagu eetika seisukohalt mõnedegi meie seltside praegust elu-olu sellega, kuidas nendes elati, tegutseti ja pidutseti tol ajal, kui naistele oli seltsiliikmeks astumine keelatud — ja teile paistab kohe silma vahe, mis räägib nüüdisaja kasuks. Muidugi

tuleb siin arvesse võtta rahva üldkultuuriline progress. Kuid kahtlemata langeb tähtis osa ka naistele, kes meie seltsielu on aidanud tõsta ja edasi viia, mitte ainult oma õilsa eeskujuga, vaid ka innuka kaastöö ja tegevusega seltsi heaks.

Meie rahva iseseisvus tõi organisatsioonide ellukutsumisse uue ajajärgu: kiires korras asutati igasuguseid seltse ja ühinguid, nende hulgas ka suurel arvul naisseltse, mis lühikese aja vältel tiheda organisatsiooni-võrgu moodustasid.

Kõigil on eesmärgiks — oma rahva ja maa olukorra tõstmine.

K. E. Sööt.

Töö — elu

Tartu Naisseltsi on tema loomisest peale sisustanud töö, töö rahva- ja elulähedane. Juba enne maailmasõda oli Selts üle kogu maa oma kursuste ja loengutega võitnud usalduse ja lugupidamise. Kui sõja ajal Punase Risti heaks hakati koguma varustust ja Naisselts sellekohase üleskutsega pöördus rahva poole, siis toodi kokku pesu suurtes virnades. Sama kordus veel suuremal määral Eesti Vabadussõja ajal. Kui Tartus asutati „Ühistöö“, siis voolas kokku annetusi ja rakendus tööle suurel hulgal naiste käsi. Unustati ja pandi kõrvale need puhtnaiselikud ülesanded, milleks Selts õieti oli asutatud ja rakendati kogu jõud tervet eesti rahvast haaranud ja liitnud suurele tööle — Eesti riikliku iseseisvuse ülesehitamisele. Anti seda, mida naised anda suutsid oma töö näol. Pr. Katarina Luiga algatusel korraldati Naisseltsi liikmetest haigemajas öövalve, kuna haigla personaal sellal oli väike, haigeid ja haavatuid aga palju. Kõik need tegevusalad, mis kuuluvad praegu Naiskodukaitsele, tulid sellal viljelemisele Naisseltsis. Selliselt mõtlesin ja tundsin mina neil aastail, töötades koos Seltsiga.

Kuna sõja ajal kõik suuremate organisatsioonide ruumid rekiveeriti, siis jäid Naisseltsile kätte tema väikesed ruumid, mis kujunesid sõja ja revolutsiooni ajastul tähtsamaks koosolekute paikaks. Siin pidasid koosolekuid rahvuslikud ja poliitilised organisatsioonid, küll ajutised ja alatised toimkonnad ja komiteed. Mõnigi meie hilisematest poliitilistest erakondadest on seal oma alguse saanud.

Minu kokkupuuted Naisseltsiga toimusid töö alal. Minu laulukoor pidas ligi kümmekond aastaid oma harjutusi Naisseltsi ruumes. Meil ei olnud mingisugust üürilepingut, ei maksnud meie ka üüri. Töötasime vastastikku teineteist toetades. Selts andis meile peavarju, meie jällegi esinesime Seltsi pidudel oma ettekannetega. Ka Naisseltsi poolt korraldatud öövalvest haigemajades võtsid osa laulukoori liikmed. Pühapäeviti ja suurtel pühadel andsime haiglates kooriga kontserte haavatud sõduritele. Olime liitunud koos Naisseltsiga üheks pereks, kus igauks oma jõu kohaselt kaasa aitas ühe suure mõtte teostamiseks. Neist koostööpäevadest on mulle jäänud kõige paremad mälestused.

Töö on olnud Tartu Naisseltsi elu sisuks minevikus, olgu ta ka tulevikus, sest ainult loova ja väärtusliku tööga õigustame ja kindlustame oma olemasolu mõtte.

Miina Härma.

Tartu Naisseltsi juubeliaasta juhatus ja toimkonnad

Naisseltsi juhatus 21. märtsil 1937: Marie Reiman — aujuhataja; Anna Gutman — juhataja; Rosalie Raudsepp, Salme Paldrock — abijuhatajad; Marie Silvere, Johanna Rästa — laekurid; Hilda Laja, Linda Laanpere — kirjatöömehed; Salme Paldrock — majaema; Marie Klein, Linda Udde, Anna Pärsimägi, Marie Volmer — ametita juhatuseliikmed; Alma Mäekala, Olga Torpats — asemikud.

Naisseltsi toimkonnad:

Raamatukogu toimkond: Hilda Laja — juhataja; Linda Laanpere, Renata Kaarma, Herta Maasik, Anna Pärsimägi, Hilda Trubok — liikmed.

Töökoja toimkond: Marie Silvere — juhataja; Amanda Freyman, Helene Kilk, Rosalie Raudsepp, Johanna Rästa, Alide Zirk — liikmed.

Pidutoimkond: Alma Kivimäe — juhataja; Juulie Kruise, Pauline Koitmeets, Elfriede Lõhmus, Hilda Matteus, Jenny Mölder, Sale Oja, Hilda Ottenson, Jenny Põlde, Elly Pärn, Alice Raska, Johanna Rossner, Linda Udde, Ella Össo — liikmed.

Liikmeteõhtu toimkond: Marie Volmer — juhataja; Salme Klein, Liisi Lindpere, Alma Mäekala, Sale Oja, Alma Toomingas — liikmed.

Toetustoimkond: Helene Kilk — juhataja; Salme Klein, Pauline Müller, Helmi Mägi, Sale Oja, Jenny Põlde, Elly Pärn, Alide Saarsen, Adele Vallas — liikmed.

Õpperingi toimkond: Linda Udde — juhataja. Renate Kaarma, Salme Klein, Salme Kolk, Hilda Laja, Anna Pärsimägi, Olga Torpats, Hilda Trubok, Marie Volmer — liikmed.

Liikmemaksu kasseerimise toimkond: Liina Jurak — juhataja. Käthe Kukk, Liisi Lindpere, Jenny Mölder, M. Oru, Alide Saarsen — liikmed.

Revisjoni toimkond: Salme Annok — juhataja, Els Jaakson, Marie Raag, Hilda Trubok — liikmed.

Juubeli toimkond: Anna Gutman — juhataja. Marie Klein, Hilda Laja, Linda Laanpere, Alma Mäekala, Salme Paldrock, Salme Palviste, Anna Pärsimägi, Rosalie Raudsepp, Johanna Rästa, Marie Silvere, Linda Udde, Marie Volmer, Olga Torpats, Alma Kivimäe, Helene Kilk, Liina Jurak, Salme Annok — liikmed.

Brošüüri-toimkond: Salme Paldrock — juhataja. Marie Klein, Marie Reiman, Mimmi Rütli — liikmed.

Laulukoor: Hilda Laja toimkonna juhataja. Helgi Hansson koorijuhataja. Kooriliikmed: prl. Annus, prl. Ehrlich, pr. Freymann, pr. Jurak, pr. Liivak, pr. Mägi, pr. Niit, prl. Savik, pr. Siilbaum, pr. Tiels, prl. Trubok, pr. Ärman.

Tartu Naisselts — kodukäsitöö arendajana

Kui kolmkümmend aastat tagasi Naisseltsi asutamise ajal meil polnud arenenud erilisi organisatsioone ega asutusi, kus oleks käsitletud kodukäsitöö ja rakendus-kunsti küsimusi, peale Põllumeeste seltside. Eriti Tartu P. S. oma näituste kaudu, kus käsitöö arengut püüti selgitada otseselt P. S. tegevusraamides. Oli loomulik, et Naisseltsi asutajad, kes oma lipukirjaks olid võtnud — „naise igakülgne arendamine“ — esijoones tegeliku elu nõuetele rakendavaid ülesandeid, nagu see on kodukäsitöö-, eriti naiskäsitöö arendamine kodukultuuri seisukohast, oma tegevuse kavasse võtsid.

Selgitati meie kodukäsitöö ja omatööstuse arendamise tarvet.

Loodi selliste alade tutvumiseks võimalusi, korraldati kursusi oskuste levimiseks ja tehti selle kaudu rahvuslikku kultuurpropagandat.

Nagu teada, polnud meil möödunud sajandil välja kujunenud ja rahvuslikult ilmestatud käsitöölasiid. Ainult naiskäsitöö tekstiilialal oli meil siiski veel säilinud kogemusi ja oskusi maarahva hulgas, esivanematelt pärandatud traditsioonide põhjal.

Samal ajal Eesti Rahva Muuseumi ümber koondunud eesti haritlaskond juhtis tähelepanu meie rahvusliku vanavara väärtustele. Tekkisid kindlad väljavaated rahvusliku käsitöö loomiseks. Siis oli esimene Eesti Naisselts Tartus see, kes selle töö rakendamisele täie veendumusega asus.

Kõigepealt oli raskusi vastavate õppejõudude leidmisega. Alles 1910. a., kui tuli prl. Alma Koskel (endine Johanson), kes vahepeal Soomes vastavad teadmised oli omandanud, kursuste juhatajaks, omandas õppetöö kindlama suuna. Eriti kangakudumise ja tikandite aladel.

1922. a. sügisest peale algab pidevat tööd Naisseltsi kodukäsitöökoda. Olles esimeseks kodukäsitöö nõuande kohaks ülema. Andes hulkadele naiskodanikele tööskest ja teenistust käsitöoga. Kui seekord töökoja algus oli majanduslikult mõni nael lõnga, siis ulatab aastate vältel töökoja läbikäik nüüd miljoni. Tuleks äratähendada agaraid seekordseid Naisseltsi nõukogu liikmeid pr. Katarina Luigat ja pr. Auguste Kaarnat, kes töökojajuhatajaga käsikäes oma aruka ja julge ärimeheliku meele mõnegi küsimuse lahendasid, ning esinaist prl. M. Reimanni. Raskusi oli vastava materjali saamisega tööde jaoks. Selleks oli vaja suuräridega, nagu seekordne uus eesti ärimeste suurkaubamaja „Atlanta“ Tallinnas kokkuleppida ja uskuma panna, et need soovitud lõngakaubad Eestis turu leiavad. Väga vastutulelikud olid samuti Tartu ärid „Raudsepp“ ja „Lepp“, kes terve aasta materjali krediidi peale andsid, kuni kaup realiseeriti. Summad ei olnud sugugi väikesed. Kui nimetada, et samal aastal 1923 laulupidul juba suurem osa lauljatest uues rahvusrõivas olid. Seeliku kangaid kooti esmakordselt kergest, peenemast materjalist ja sajandite meetrite viisi. Kui töö suurimas hoos oli, tuli küllalt juhuseid, kus asjale lähedal seisjad vaevalt uskusid ettevõttesse. Haritud seltskonnas valitses veel arusaamine, et hästisustatud kodudesse ei sobi „kodukoetud“ esemed.

Teiseks suuremaks puuduseks töö edukuseks oli originaaljooniste puudumine.

1924. a. andis Naisselts välja „Tikandkirjade“ mapi, töökoja juhataja toimetusel. Ajajooksul kunstnikelt omandatud ja muuseumi kogude kirjade järele koostatud mustritega.

Üheks tähtsamaks momendiks tuleb nimetada meie rahvuskinda uuestisünni lugu Naisseltsis. Rakenduskunstnik Juuli Suits, kes sel ajal Naisseltsi kursustel andis joonistustunde, ühes töökoja juhatajaga katsetasid vanu kirju uues materjalis ja vormis, ajanõuetele kohandades. Tegelikuks kudujaks oli vana pr. Anna Suits, kui osav varraskuduja. Nii sai meie praegusaja suurim kodukäsitöö eksportartikkel „sporditarbed“ oma võidukäigu alguse.

Juba 1925. a. andis Naisseltsi töökoda kogu kindaid hr. Georg Tohveru kasutusse ühes teiste rahvapäraste käsitöödega Tallinna tutvumiseks riigi juhtivate tegelastele. Et veenda vastavaid ringe meie kodukäsitöö elujõulisusest. Siin võibki mainida asjaolu, et seekordne riigivanem Jaan Tõnisson, haridusminister Rahamägi, ja minister Sepp ja Kornel selleks kaasa aitasid, et paar aastat hiljem oma tegevust võis alata meie suurim „Kodukäsitöö O.-Ü.“ Tallinnas riikliste summade kaasabil. Veel teisigi algatusi tõi ajanõue kaasa. Eriti omariikluse elu korralduses, sel määral, kui naiskäsitöö töönduslisest seisukohast rakendav oli. Tekkis vajadus organisatsioonide lippude valmistamise järele. Sest seni olid lipud välismaa „kunstkäsitööasutustest“, nagu selleaegne nimetus, tellitud väga kõrgete hindadega. 1924. a. käis töökoja juhataja välismaal eriti liputööalaga tutvumas. Samal aastal suudeti siis ka esimesed suuremad tellimised täita: nagu kaitsevää üksuste, kaitseleidiu ja eriorganisatsioonidele. Siin tuleb rakenduskunstniku prl. Vanda Johansonu teeneid äramärkida, kes oma kunstilise nõuandega lippude väljatöötamisel kaasa töötas. Ei saa ka mainimata jätta, et prl. V. Johanson pidevalt Naisseltsis käsitöö arendamise töös ühes on töötanud, ühtlasi olles kursustel, hiljem koolis joonistusõpetajaks. Nii näeme, et Tartu Naisselts puht praktilisis ettevõttele, eriti ses osas, mis puutub kodukäsitööerialade arenemisse üldse, algallikaks hilisematele sellekohastele ettevõttele sai.

Kui tänapäev naiskutsekoolide tihe võrk üle maa, neid küsitud taotlejate asutuste ja organisatsioonidega, on teinud ja teeb

hoogsat kodukäsitööd arendavat tööd meie kodukultuuri ülesehitamiseks, siis on selles Naisseltsi kutsekool oma kudumiseriosakonnaga, ühes kodukäsitöökojaga suutnud sammu pidada ja seista laiemate rahvakihtide ja ühiskonna teenistuses. Õppetöö kangakudumisosakonnas, milline ala meie põllumajanduse rahva seisukohast üks tähtsamaid, on erilaadne teistest õppeasutustest. Siin võimaldatakse igal naiskodanikul kursustest osa võtta ilma eelhariduse ja vanadusele vaatamata. Nii töötab koos vaevalt algkooli lõpetanu ülikooli haridusega kursuslasega. Et see olukord õppetööd märksa raskendab, on arusaadav, kuid see võimaldab tööskest saada kõigil, kes selle vastu huvi tunnevad, et hiljem rakendada neid teadmisi oma majapidamistarvete ulatuses, töötada eestöolisena, avada ise kudumistöökoda või siirduda edasi vastavasse kutsekooli, et saada kangakudumisala õpetajaks.

Kudumisosakond on suutnud ka haridusministeeriumi usaldust võita oma tööga. Selle tõenduseks on, et esimesed üleriiklised kutsekoolide kudumisõpetajate kursused siin korraldati aastal 1928, ning teised kursused täienduskooli õpetajatele. Haridusministeerium oli esimesi riigiasutisi, kes 27-dal aastal juba tellis käsitöid, see on „kodukoetud“ esemeid oma ruumide sisustuseks, neid tellides Naisseltsist. Hiljem on olnud Naisseltsi käsitöökojal korraldult suuri tellimisi riigi- kui omavalitsusasutustelt ja organisatsioonidelt. Niisama on saadetud eksportkaubana töid välismaale ja sisustatud paljusid eesti kodusid.

Naisseltsi käsitööasutised on aastate vältel oma le sõpru leidnud üle maa nii töötarvitajas- ning õpilaskonnas, mis eriti märgatav õpilaste suurest tungist kooli, kes igast kodumaa nurgast teed siia on leidnud.

Kõik see eelpool loetletud julgustab arvamusele, et on töötatud lugupidavas ja usaldavas vahekorras terve ühiskonnaga rahvusliku käsitöö loomisel, andes väärtusi meie eesti kodukultuuri ülesehitavas töös. Kõnelgu see kümnete tuhandete meetriline eesti kangalinik, mis Tartu Naisseltsi algatusel seni on valminud nende hooldajate ja valmistajate virkusest ja armastusest eesti käsitöö vastu ja olgu teerajajaks järeletulijaile paremate väärtuste loomisele meie rahva töös.

16. 3. 37. Tartu Naisseltsis.

Ebba Saral.